

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Lucie Kordová

Čarodějnické procesy a román Václava Kaplického Kladivo na
čarodějnice

Olomouc 2012

vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Prohlášení:

Místopřísežně prohlašuji, že bakalářskou práci na téma *Čarodějnické procesy a román Václava Kaplického Kladivo na čarodějnice* jsem vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce a veškerou použitou literaturu a další prameny jsem řádně označila a uvedla v seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci dne:

Podpis:.....

Poděkování:

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. za jeho ochotu a účinnou odbornou pomoc při zpracování mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině, která mi byla při psaní práce velkou oporou.

„Hloupá pověra byla povýšena na zločin, obludné nesmysly na skutečnost a touha po majetku a moci jdoucí přes mrtvoly se stala hybnou pákou rozpoutání orgií zla a krutosti.“

František Spurný, historik

„Z Losin se hrozné zprávy šířily na všechny strany; nad rozsáhlým panstvím žerotínským jakoby se vznášel hustý mrak, kterým se nemohlo prodrat slunce.“

Václav Kaplický, spisovatel

OBSAH

ÚVOD	7
1 HISTORICKÝ ROMÁN	8
1.1 Obecná charakteristika žánru	8
1.2 Historický román v systému genologických kategorií	9
1.3 Čeští autoři historického románu ve 20. století	13
2 VÁCLAV KAPLICKÝ	16
2.1 Životopis	16
2.1.1 Rodina	16
2.1.2 Školní léta	17
2.1.3 Záliba v cestování	18
2.1.4 Vojenská služba	18
2.1.5 Nakladatelský pracovník a spisovatel	19
2.1.6 Na sklonku života	21
2.2 Literární tvorba	21
3 ČARODĚJNICKÉ PROCESY	25
3.1 Historie čarodějnických procesů	25
3.2 Spis Malleus maleficarum	26
3.3 Průběh čarodějnického procesu	27
4 KLADIVO NA ČARODĚJNICE	31
4.1 Okolnosti vzniku knihy	32
4.2 Kompozice díla	33
4.2.1 Zámek Velké Losiny	33
4.2.2 Hlavní postavy	35
4.2.2.1 Životopis Kryštofa Aloise Lautnera	37
4.2.2.2 Životopis Františka Jindřicha Bobliga	39
4.3 Filmové zpracování	41

ZÁVĚR	43
POUŽITÁ LITERATURA	44
PŘÍLOHY	47
ANOTACE	

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je významný český spisovatel, národní umělec Václav Kaplický a jeho nejznámější historický román *Kladivo na čarodějnice*. Důvodů, proč jsem si zvolila toto téma, je hned několik. Historické romány obecně patří mezi mé nejoblíbenější literární žánry. Při čtení se ocitám v dobách dávno minulých, mně neznámých, proto popouštím uzdu své fantazii a stávám se součástí děje. Dalším neméně podstatným důvodem je, že román, jenž je psán podle skutečné události, se odehrává na losinském zámku. K tomuto místu mám velmi blízký vztah, neboť hned vedle zámku bydlí má teta s rodinou a já jsem zde od malička trávila značnou část svých prázdnin.

Ve své práci se nejprve zaměřím na pojem historický román. Uvedu obecnou charakteristiku žánru, poté se budu věnovat jeho členění a nakonec představím významné české autory 20. století, kteří se zabývali tímto zajímavým žánrem.

Ve druhé kapitole se budu zabývat osobou spisovatele Václava Kaplického. Nejprve se zaměřím na jeho život, který rozdělím do jednotlivých etap, jež bych ráda propojila s autorovými vzpomínkami. Následně přejdu ke Kaplického literární tvorbě.

V následující části práce, která ponese název *Čarodějnické procesy*, zmíním jejich historii. Poté přejdu k latinskému spisu *Malleus Maleficarum*, jenž je znám jako nejstarší příručka určená inkvizitorům. Nakonec nastíním samotný průběh těchto zrůdných procesů, které začínaly udáním, pokračovaly nelidským mučením a vždy končily smrtí obžalovaného.

Čtvrtá a poslední kapitola bude zaměřena na samotný román *Kladivo na čarodějnice*. Nejprve uvedu okolnosti, jež vedly Kaplického k napsání tohoto mistrovského díla. Dále se zmíním o historii losinského zámku a hlouběji se zaměřím na dvě hlavní postavy románu: šumperského děkana Kryštofa Aloise Lautnera a inkvizitora Františka Jindřicha Bobliga z Edestadtu. Z dostupné literatury se pokusím analyzovat profily obou osobností. V závěru kapitoly se budu věnovat filmovému zpracování románu.

1 HISTORICKÝ ROMÁN

1.1 Obecná charakteristika žánru

Podle Mocné a Peterky (2004) považujeme za historický každý román odehrávající se v době, kterou autor nezná z vlastní zkušenosti a opírá se o zprostředkované informace. Takový román nabízí čtenáři odpoutání od žité reality k někdejšímu způsobům bytí a lidským situacím v nich. Na rozdíl od sci-fi a fantasy literatury konstruuje modely žití, které existovaly před aktem psaní a jsou nějak doloženy. Jedná se o žánr, jenž slouží k vystižení celistvosti určité epochy nebo inklinuje k zobrazování zlomových období dějinného vývoje. Většinou je psán jazykem a slohem autorovy přítomnosti, avšak nechybí zde signály historičnosti, převládající především v názvu knihy a v jejím podtitulu. Dále se tyto signály projevují použitím vlastních jmen, letopočtů a jazykových příznaků (např. archaismů či reálií). Historický román úzce souvisí s historií jako vědní disciplínou. Je žánrem velmi diferencovaným (postihuje jak vytržbené tak naivní čtenáře, je určen dětem i dospělým,...) a disponuje plně rozvinutou variantou populární i uměleckou.

Předzvěsti historického románu najdeme už ve starověkém a středověkém eposu, v kronikách a hrdinské epice s historizujícími náměty. Později také v utopiích a gotickém románu. Jako samostatný žánr se historický román rozvinul v období romantismu¹.

Za zakladatele tohoto typu románu je považován anglický spisovatel Walter Scott (*Waverley*, 1814; *Srdce Edinburghu*, 1818; *Ivanhoe*, 1819). Z velkého množství jeho pokračovatelů vynikli zejména E. Bulwer-Lytton (*Poslední dny Pompejí*, 1834), Prosper Mérimée (*Kronika vlády Karla IX.*, 1829) a v poslední řadě Victor Hugo (*Chrám Matky boží v Paříži*, 1831). Populární variantu historického románu uvedl, o něco později, do evropského oběhu Alexander Dumas starší svým románem *Tři mušketýři*.

¹ Romantismus je umělecký směr, ale i životní postoj lidí. Vznikl na konci 18. století ve Francii na pozadí Velké francouzské buržoazní revoluce, která se odehrála v roce 1789. Název celého směru je odvozen od románu, který je v této době nejpoužívanějším literárním žánrem a začíná se rozvíjet. Jeho pravidla nejsou tak striktní jako u ostatních žánrů, což umožňuje značnou pestrost (romány historické, dobrodružné, fantastické, psychologické,...). Mezi hlavní rysy patří časté užití protikladů např. krása x ošklivost nebo láska x nenávisť. Proti sobě tu také stojí současnost a ideály (většinou minulost). Typickým pro romantismus je i řešení problémů. Objevují se zde tři hlavní postoje k problémům: revolta, rezignace a únik. Hrdina romantického díla bývá většinou něčím výjimečný, ať už výjimečně krásný a chytrý nebo naopak výjimečně ošklivý a hloupý. V každém případě je to individualita. Je velmi silným jedincem, který žije osamoceně, jeho jedinou oporou je příroda a většinou stojí na hranici dobra a zla. Prostředí, ve kterém se odehrává děj, bývá většinou zasazeno do divoké přírody, městské spodiny nebo do exotické krajiny.

Ve 2. polovině 19. století se historický román vymezuje zvýšeným důrazem na znalost dějinných reálií a pramenů. V této době vznikají rozsáhlá několikasvazková díla např. románová eposy L. N. Tolstého *Vojna a Mír* (1869).

Na rozvoji historického románu se výrazně podílely také slovanské literatury, v nichž se tento žánr spojoval především s bojem za národní sebeurčení – např. v polském písemnictví nejvíce vynikl spisovatel H. Sienkiewicz (*Ohněm a mečem*, 1884; *Potopa*, 1886; *Pan Wolodyjowski*, 1888; *Quo Vadis*, 1896).

Ve 20. století vystupuje v historickém narativu do popředí kritický a ironický pohled na minulost. Častěji než dříve se autoři soustředí na biografie významných historických osobností (H. Mann: *Mládí krále Jindřicha IV.*, 1935). Ve dvacátých letech 20. století se historický román prosadil jako žánr čtenářsky libivý. Zájem o něj ještě umocnily procesy předcházející druhé světové válce a odporu proti ní.

1.2 Historický román v systému genologických kategorií

Genologie² je literárněvědná disciplína, která se zabývá teorií literárních druhů a žánrů. Jako taková představuje typologii literární struktury. Není však nezbytnou součástí literární vědy; je spíše jedním z přístupů, neboť záleží na tom, jakou platnost a důležitost ideji literárního žánru přisuzujeme. V první řadě se zabývá vymezením pojmu literárního druhu a žánru. Dále definuje žánrové znaky (takové znaky, které konstituují určitý žánr a zároveň jej vymezují od žánru jiného) a zkoumá, do jaké míry jsou žánry „čisté“ a do jaké míry jsou naopak navzájem prostupné. V neposlední řadě genologie popisuje vývoj a proměny žánru v dějinách, mechanismy zanikání žánrů, vznikání žánru nového a transformace jednoho žánru do jiného.

V následující části práce se budu opírat o publikaci literárního historika a kritika Blahoslava Dokoupila s názvem *Český historický román 1945 – 1965*, v níž autor definoval jednotlivá genologická kritéria takto:

² Pojem genologie zavedl francouzský komparatista Paul van Tieghem ve 20. letech 20. století

1) Časový odstup

Hledisko časového odstupu vymezuje vnější hranice zkoumané oblasti. K problému časových hranic mezi románem ze současnosti a románem historickým můžeme přistoupit buď z hlediska autora, nebo z hlediska čtenáře. Pro literárněvědné bádání má ovšem význam jen první hledisko. Za historický román bývá běžně považováno každé dílo románového rozsahu, jehož děj se odehrává v dostatečně vzdálené minulosti. „*Jako nejvhodnější formální hranice mezi románem historickým a románem retrospektivním³ může posloužit časový odstup zhruba šedesáti let, neboť po jejich uplynutí je dané údobí pro společnost jako celek uzavřenou minulostí,*“ říká Dokoupil. (DOKOUPIL, 1987; str. 18) Příkladem tohoto časového odstupu může být fakt, že teprve v polovině sedmdesátých let, kdy uplynulo šest desetiletí od I. světové války, se objevily v naší literatuře první „historicky“ pojaté romány o tomto období (např. romány *Evropa tančila valčík* a *Evropa v zákopech* spisovatele Miloše Václava Kratochvíla).

2) Téma

Při členění románových děl bývá brán v potaz nejčastěji aspekt tematický. Přesto se však o všeobecně přijaté tematické typologii románu zatím nedá hovořit. Dokoupil ve své knize uvádí, že: „*...nejméně přijatelnou (a pro naše účely nejvhodnější) tematickou typologii románu vypracoval polský badatel Julian Krzyżanowski, který rozčleňuje románová díla do tří skupin podle toho, zda tématem je psychika jedince, společenské jevy nebo příhody (děj). Surčitou licencí bychom mohli mluvit o románech „individua“, „společnosti“ a „děje“ (jejichž nejvyhraněnější útvary jsou realizovány v románech psychologických, společenských a dobrodružných). Jak patrně, v takto založené typologii historický román netvoří samostatnou žánrovou formu, nýbrž jednotlivá díla k němu příslušející připadají ke třem různým žánrovým formám.*“ (DOKOUPIL, 1987; str. 19) V tomto pojetí je tedy historickým románem každé románové dílo, v němž je realizována akce v minulosti, přičemž jeho hlavními třemi variantami jsou historický „román individua“, historický „román společnosti“ a historický „román děje“.

³ Retrospektivní román je přechodnou formou mezi románem ze současnosti a románem historickým. Pojednává sice o minulosti, ta je však součástí autorovy individuální i obecně společenské paměti.

3) Poměr historických faktů a autorské fikce

Uplatnění historické metody není jedinou podmínkou nutnou k dosažení historicky konkrétního obrazu jistého období. Neméně důležitý je autorův přístup k historickým faktům. Při posuzování toho, nakolik je historický román věrný dějinné realitě bude primární, zda odráží pravdivě společenské vztahy popisované doby. „*V žádném případě nelze chápat historickou konkrétnost krátkozrace jako věrnost jednotlivým izolovaným faktům, datům a kvantitativním údajům. Historická próza má jiné poslání než historiografie⁴, proto jí mohou být v podstatě lhostejná jména jednotlivců, přesná data bitev či korunovací, stejně jako to, zda měl některý panovník manželky tři nebo čtyři.*“ (DOKOUPIL, 1987; str. 26) Je však důležité uvědomit si, že historický román vždy plnil také funkci historiografické popularizace. A vzhledem k tomu, že se jedná o útvar s velmi silnou tradicí, pociťuje se každé výraznější porušení jeho faktografické hodnověrnosti jako určité překročení závazných norem. Z toho jasně vyplývá, že v historickém románu jsou spisovatelovy možnosti přizpůsobit konkrétní detaily vlastním uměleckým záměrům mnohem omezenější než v románu ze současnosti. „*Podstatou historické konkrétnosti tedy není hodnověrnost jednotlivých faktických údajů, nýbrž pravdivé zobrazení podstaty popisované doby, její společenské struktury a vztahů mezi sociálními skupinami v jejím rámci. ... Frekvenci historických faktů nelze tedy přímočaře ztotožňovat s historickou konkrétností románu. Určité dílo může dospět k historicky konkrétnímu obrazu doby při relativně vysokém i při relativně nízkém stupni využití historických faktů,*“ uvádí Dokoupil. (DOKOUPIL, 1987; str. 27 – 28)

Dokoupil podle tohoto hlediska rozdělil historické romány na pět poměrně dobře odlišitelných typů:

A) **Typ dokumentární** – východiskem tohoto typu historického románu jsou historická fakta. Fikce se zde uplatňuje jen jako pomocný nebo doplňkový prvek, který daný faktografický materiál sceluje, zaplňuje méně podstatné mezery, pomáhá autorovi motivovat události a jednání postav a převádí strohá data v souvislé pásmo beletrizovaných scén.

⁴ Historiografie (též dějepisectví) – je zaznamenávání událostí, dějů a stavů v minulosti určitým systematickým způsobem.

B) **Typ čistě epický** – východiskem tohoto typu románu je fikce. Historická fakta hrají úlohu podružnou, pomocnou a v některých případech se prakticky vůbec neuplatňují. Postavy jsou zcela fiktivní nebo reálné jen svým jménem. Jde vesměs o díla svou povahou historizující, neboť nevyjadřují nic podstatného z problematiky ztvárňované doby.

C) **Typ projekční** – i v něm je východiskem uměleckého zobrazení fikce. Historická fakta sice nemusí být nutně deformována nebo pozměňována, avšak hrají jen pomocnou roli a vytvářejí nanejvýš dobové pozadí. Minulost tu slouží jako zrcadlo, které spisovatel nastavuje tváří své vlastní epochy. Lidské jednání je v dílech tohoto typu motivováno především individuálně, nikoliv konkrétními historickými událostmi. Je tedy zřejmé, že díla projekčního typu zřídka dosahují historické konkrétnosti a zůstávají vesměs v hranicích historizující prózy.

D) **Typ přechodný** – jedná se o smíšení rysů románů typu dokumentárního, čistě epického a projekčního. V takovýchto dílech se podrobná historická dokumentace pojí buď s uplatněním tradičních epických postupů, nebo s výraznějším zaměřením na psychologické prokreslení postav.

E) **Typ syntetický** – spojuje přednosti typu dokumentárního, projekčního i čistě epického a představuje tak jakýsi vyšší stupeň typu přechodného. Vychází z detailního poznání dob, ale nelpí na dokumentární přesnosti nepodstatných detailů a faktů; navazuje úzký vztah k aktuálním otázkám přítomnosti, ale nepromítá do minulosti něco, co by jí nebylo vlastní; tíhne k epicky plnokrevnému ztvárnění lidského osudu, ale neizoluje člověka od historických determinant, spojuje jeho jednání a jeho charakterový vývoj se specifikou zvolené doby. „*Syntetický typ je vlastně z hlediska dnešní historické prózy ideálním typem historického románu; může nejnáze dosáhnout historické konkrétnosti v plném smyslu tohoto termínu. Je však zároveň typem, který si vyžaduje nejvíce uměleckých schopností a k němuž dospěje jen málokterý autor,*“ míní Dokoupil. (DOKOUPIL, 1987; str. 33)

4) Kompozice

Kompoziční typologie historického románu se opírá o dvě základní hlediska. O stupeň kauzality ve vzájemném spojení tematických složek a o okruh postav stojících v centru autorovy pozornosti. „*První hledisko klasifikuje literární díla podle osy extenzita – epické zhuštění, druhé podle osy polycentričnost – monocentričnost.*“ (DOKOUPIL, 1987; str. 37)

Kombinací obou aspektů Dokoupil dospěl k určení čtyř základních kompozičních variant historického románu:

A) **Polycentrický román - kronika** pracuje s chronologickým řazením tematických složek a s několika ústředními postavami.

B) **Monocentrický román - kronika** sleduje jednoho ústředního hrdinu v prosté chronologické posloupnosti jeho životních osudů.

C) **Polycentrický román zhuštěné epické výstavby** je charakterizován zvýšenou mírou kauzálního sepětí tematických složek a pracuje s několika navzájem propojenými syžetovými řadami a s několika hrdiny.

D) **Monocentrický román zhuštěné epické výstavby** má jednoho ústředního hrdinu, kterého sleduje v dramatické perspektivě životního zápasu.

1.3 Čeští autoři historického románu ve 20. století

Historický román vždy zaujímal v české literatuře významné místo, i přes to, že se střídala období jeho rozkvětu a obliby s obdobími útlumu a nedostatečného zájmu, ať už ze strany čtenářů, či autorů samotných.

Dříve než přistoupíme k autorům 20. století, je třeba zmínit, že tito byli značně ovlivněni tvorbou svých předchůdců ze století devatenáctého. Mezi nejznámější bezesporu patřili Alois Jirásek (*Skaláci*, 1875; *Psohlavci*, 1884; *Mezi proudy*, 1887-90; *Proti všem*, 1893; *F. L. Věk*, 1888-1906), Zikmund Winter (*Mistr Kampanus*, 1906-1907) a Václav Beneš Třebízský (*Bludné duše*, 1879).

Ve dvacátých letech 20. století procházel český historický román obdobím snad největšího úpadku. Dokoupil dokonce uvádí, že: „*historická beletrie se stala doménou autorů druhého a třetího řádu a vplynula takřka beze zbytku do takzvané spotřební literatury, ...*“ (DOKOUPIL, 1987; str. 40) Mezi známější představitele tohoto druhu literatury patřili František Josef Čečetka, Čeněk Kramoliš a Josef František Karas. Druhou skupinu pak tvořili zástupci starší generace, jejichž práce dosáhli vysokých uměleckých kvalit. K těmto autorům se řadil např. Jindřich Šimon Baar (*Paní komisarka*; 1923).

K postupné regeneraci historické prózy došlo teprve na konci 20. let a na začátku let třicátých. Impulsem k tomuto obratu byly především romány *Bloudění* (1929) a *Rekviem* (1930) spisovatele Jaroslava Durycha, představitele militantního katolicismu. Rozhodující význam pro rozvoj historické prózy v o tomto období však měla až *Markéta Lazarová* (1931) Vladislava Vančury, která poskytla „...*novou vývojovou linii, podstatně odlišnou od tradice jiráskovské.*“ (DOKOUPIL, 1987; str. 50) Vančurův styl nestavěl na konkrétních historických faktech a opomíjel přesnost dobové a místní lokalizace, zato uvolnil co největší prostor pro fantazii.

V následujícím období, tedy v době kolem Mnichova a během německé okupace, mířil historický román „...*k poutavému úniku z neradostné přítomnosti ke vzdálenému středověku...*“ (MOCNÁ – PETERKA, 2004; str. 244) Výrazně se zvýšila úroveň psaných děl, ať už v podobě „vančurovské“ (K. Nový: *Rytíři a lapkové*, 1940), novoklasicistní (F. Kubka: *Karlštejnské vigilie*, 1944) či psychologizující (J. Mařánek: *Barbar Vok*, 1938; *Romance o Závišovi*, 1940; *Petr Kajčovník*, 1942). Další romány pak reagovaly na okupační skleslost jinotajnými příklady boje proti utlačovatelům.

Léta 1945 – 1948 představovala pro historický román období přechodné. „*Jsou to léta, kdy v něm dozívají a postupně zplauňují tendence okupační historické prózy, a kdy se jen pozvolna rodí nová orientace...*“ (DOKOUPIL, 1987; str. 68) K nejznámějším autorům této doby patřili: Miloš V. Kratochvíl (*Král obléhá halenu*; 1945), Václav Kaplický (*Kraj kalicha*; 1945), František Kubka (*Palečkův úsměv a pláč*; 1946) a Ivan Olbracht (*Dobyvatel*; 1947).

Na počátku 50. let vystřídal romány projekčního typu rozměrné historické kroniky, soustředěné na domácí dějiny, z nich pak zejména na dobově favorizovaná témata selských bouří (V. Kaplický: *Železná koruna*, 1945), revoluce 1948 (F. Kubka: *Dědeček*, 1953; K. J. Beneš: *Mezi dvěma břehy*, 1954) a počátky dělnického hnutí (A. Zápotocký: *Rozbřesk*, 1956; A. Bernald: *Chléb a písně*, 1952). „*Preferována byla až extrémní dokumentárnost, nezřídka měnící románové vyprávění v publicistiku či populárně vědeckou stať, častá byla ideologicky účelová anachroničnost (postavy ze středověku myslely a jednaly jako moderní revolucionáři).*“ (MOCNÁ – PETERKA, 2004; str. 245) Z dobové normy se vymykaly *Podivuhodné příběhy a dobrodružství Jana Kornela* (1954) spisovatele M. V. Kratochvíla a *Srpnovští páni* (1953) V. Neffa. Během 2. poloviny 50. let začal historický román opět nabývat na čtenářské oblibě. Především proto, že byl jako jeden z mála proudů oficiálně

tolerován. Nejúspěšnější autorkou tohoto období se stala J. Loukotková (*Není římského lidu*, 1949; *Spartakus*, 1950; *Smrtí boj nekončí*, 1957).

Na podobu historické prózy přelomu 50. – 60. let 20. století měly vliv dvě významné skutečnosti: „...*decentralizace nakladatelské činnosti a postupné navracení publikačních možností řadě spisovatelů, kteří stáli po určitou dobu z důvodů osobních, uměleckých nebo politických stranou literárního dění.*“ (DOKOUPIL, 1987; str. 158)

Ve 2. polovině 60. let se historický román zasadil o vymycování ideologických schémat. Signálem tohoto obratu se stala novela K. Michala *Čest a sláva* (1966). Mezi další významné autory této doby se řadí J. Šotola (*Tovaryšstvo Ježíšovo*, 1969), V. Kaplický (*Kladivo na čarodějnice*, 1963), O. Daněk (*Král utíká z boje*, 1967) a V. Körner (*Písečná kosa*, 1970). V klíčových dílech těchto autorů „...*byl do středu dění nově postaven člověk jako takový, bez třídních atributů, a jeho příběh vypovídal o všeobecně lidském hledání, bloudění a tázání.*“ (JANOUSĚK, 2008; str. 374)

Během 70. a 80. let došlo ke kvantitativnímu nárůstu historické prózy, neboť na rozdíl od řady jiných žánrů neztratily historické romány přes cenzurní omezení kontinuitu s dřívější tvorbou. Žánru se věnovala značná část prozaiků a „...*zároveň se jeho charakteristickým projevem stal volný cyklus dvou, tří, ale i více samostatných próz.*“ (JANOUSĚK, 2008; str. 526) Ke stěžejním autorům tohoto období patřil M. V. Kratochvíl se svým dílem mapujícím svět v předvečer první světové války (*Evropa tančila valčík*, 1974; *Evropa v zákopech*, 1977). Dále pak J. Šotola (*Kuře na rožni*, 1976), V. Körner (*Lékař umírajícího času*, 1984) a V. Erben (*Paměti českého krále Jiříka z Poděbrad*, 1974 - 81).

O inovaci žánru v době polistopadového odlivu se přičinili především noví autoři vycházející z postmoderního pojetí tvorby. Předchůdcem zmíněné tendence byl v české literatuře V. Neff, zejména svou úspěšnou trilogií: *Královny nemají nohy* (1973), *Prsten Borgiů* (1975) a *Krásná čarodějka* (1980). Na jeho tvorbu pak navázal V. Macura v tetralogii *Ten, který bude* (*Informátor*, 1992; *Komandant*, 1994; *Guvernantka*, 1997; *Medikus*, 1999). Zajímavý pokus o využití dumasovského typu historického románu k poetizující výpovědi s existenciálním přesahem představují prózy spisovatelky Maxi Marysko (*Cesta růžových kurýrů*, 1993; *Císařský lov*, 1994). V populárním proudu historického románu pak posílila svou dosavadní pozici úspěšná nástupkyně J. Loukotkové L. Vaňková, která v 90. letech završila lucemburskou trilogii *Orel a lev* (1988-90) a cyklus *Tajemství opuštěného přemyslovského trůnu* (1984-93).

2 VÁCLAV KAPLICKÝ

2.1 Životopis

Jediná dostupná monografie, která analyzuje život a dílo českého spisovatele Václava Kaplického, vzešla z pera literární historičky a kritičky Jaromíry Nejedlé. Následující kapitola bude tedy postavena především na této monografii, kterou jsem ještě doplnila o Kaplického vzpomínky.

2.1.1 Rodina

Václav Kaplický se narodil 28. srpna 1895 na samotě jménem Červený Dvůr nedaleko Starého Tábora (dnes Sezimova Ústí). Jeho otec, absolvent tábořské hospodářské akademie, se zabýval zemědělstvím. Záhy však onemocněl a po těžké operaci nemohl pracovat. V důsledku toho se rodina v roce 1903 přestěhovala do Tábora, kde se o obživu starala matka vyšíváním a příležitostnými pracemi. Vztah malého Václava k matce byl vroucný a plný citu. Svou matku velmi miloval a obdivoval, což je patrné především z jeho vzpomínek: *„Byla to vůbec obdivuhodná žena, říkalo to o ní i mnoho cizích lidí. Vyrostla v ne příliš zámožné měšťanské rodině a dostalo se jí tehdy přiměřeného školního vzdělání, to znamená, zcela nepatrného (pravopisu se nikdy nenaučila). Od mládí však mnoho četla a také lecco získala stykem se vzdělanými lidmi. Měla přirozenou inteligenci, dovedla jednat s lidmi, a byla proto všude oblíbena. Byla laskavá, mírná, získávala lidi drobnými dárky a úsluhami. Jako jediná dcera byla vychována pro manželství s nějakým úředníkem, obchodníkem nebo řemeslníkem, který by jí zajistil klidný a dost blahobytný život. Stalo se však jinak. Vzala si syna zámožného nájemce dvora, odešla z města na vesnici, do zcela jiného prostředí, než na jaké byla zvyklá. Místo klidu a blahobytu, místo teplého rodinného prostředí našla chlad, cizotu, nejistotu, naposled i bídu. Po celých sedmadvacet let musila napínat všechny síly, fyzické i mravní, aby nepodlehla a aby udržela rodinu nad hladinou. Nenaříkala, zato tím urputněji zápasila se životem, často zcela sama bez pomoci právě toho, který jí měl být oporou největší. Vykonal divy: nejenže celou rodinu zachránila, ale i všechny čtyři děti slušně připravila do života. Jako děti jsme si to neuvědomovali, neboť hlad jsme nikdy nepocítili. Jistě se u nás velmi šetřilo, krejcar byl peněz, s nímž se musilo počítat, ale všichni jsme se najedli, chodili jsme čistě oblečení, mohli jsme navštěvovat školy. Jak to všechno maminka zařídila, nevím. Před námi si nikdy nestěžovala.“* (KAPLICKÝ, 1988; str. 10 - 11)

2.1.2 Školní léta

Po ukončení základní školní docházky nastoupil Václav Kaplický na gymnázium v Táboře, kde absolvoval celkem dvě třídy. V knize memoárů autor vzpomíná na příhodu, která se mu stala na začátku druhého ročníku: „*Prázdniny utekly a opět nastal nový školní rok. Z primánků, dobrých jen pro smích ostatním studentům, se stali sekundáni, hoši již ostrílení, kteří se vyznali v lecčem. Bohužel hned počátek školního roku začal pro mne nešťastně. Do primy se dalo zapsat i několik děvčátek jako privatistky, mezi nimi i jakási holčička, jejíž jméno jsem dávno zapomněl. Byla to tak hezká panenka, že takové neměli ani za výkladem u hračkáře pana Sochora. Oči jako pomněnky, tvářičky jako slupka meruňky, plavé vlásky spletené do dvou copánků, propletené modrými stužkami. Když jsem ji o přestávce spatřil na chodbě, zůstal jsem před ní stát jako očarován. V údivu nad tou krásou řekl jsem holčičce, že je krásná jako Panenka Maria. Lepší přirovnání jsem si vymyslet nedovedl. Jenže děvčátko bylo hloupé, nikterak nedovedlo pochopit mé vytržení nad krásou, cítilo to jako urážku, rozbrečelo se a šlo si na mne stěžovat. Musil jsem do ředitelny, byl jsem vyslýchán ředitelem, třídním profesorem i katechetou a skončilo to přísnou důtkou a pro výstrahu pohrozeno mi karcerem, budu-li se ještě někdy nenáležitě chovat k privatistkám. Nevím už, jak to profesorský sbor odůvodnil, zda tím, že jsem zlehčoval náboženství nebo zda jsem ohrozil čest primánčinu. Ale ať to bylo tak nebo tak, cítil jsem to jako velkou křivdu. Byla to však má první zkušenost, že ženská krása jen zřídka bývá spojená s chytrostí.*“ (KAPLICKÝ, 1988; str. 70) Díky této a ještě mnoha dalším klukovinám byl nucen přestoupit z gymnázia na reálku, kde roku 1914 úspěšně odmaturoval. Na škole byl mimo jiné členem tajného studentského spolku, který pořádal přednášky a diskuze o literatuře, historii, filozofii a politice. Už od mládí se u něj projevoval velký zájem o historii a literaturu: „*Na české spisovatele jsem se díval div ne s posvátnou úctou. Spisovatel byl pro nás víc než ředitel reálky, než okresní hejtmán, poslanec nebo generál se zeleným fedrpušem na klobouku. Když do Tábora zavítal Jaroslav Vrchlický, aby v sokolovně promluvil na tryzně na počest zemřelého básníka Svatopluka Čecha, byl to pro nás velký svátek. Byli jsme šťastni, že jsme mu mohli být nablízku, že jsme s ním dýchali stejný vzduch a že jsme slyšeli jeho hlas ...*“ (KAPLICKÝ, 1988; str. 100) V oblasti literatury se Kaplický projevil jako zanícený redaktor a vydavatel studentského časopisu Snaha, který redigoval v letech 1912 až 1913, a jako častý a stálý přispěvatel Jihočeských listů a Českého jihu. Jeho články se objevily i ve studentském

časopise Obroda a v Národní politice. Dále napsal sedm sešitů básní a nespočetné množství veršů určených děvčatům.

2.1.3 Záliba v cestování

Asi největší zálibou Kaplického – mimo psaní – bylo cestování. Už jako student se vypravil na první pěší túru z Tábora do Jindřichova Hradce a Třeboně. O prázdninách pak postupně prošel pěšky celé Čechy, Moravu, kus Slezska i Slovenska. Ve své knize vzpomínek autor popisuje, co mu cestování dalo do života: „...urazil jsem tisíce kilometrů a nabyl tak zkušeností, jaké mi nemohla poskytnout žádná škola. Stal jsem se samostatným, naučil se spoléhat především sám na sebe, poznávat lidi a podle toho s nimi jednat.“ (KAPLICKÝ, 1988; str. 106 - 107) Během první světové války pak spisovatel prošel a projel celé Rusko od Podvoložisky až do Vladivostoku a dva měsíce se plavil prastarou japonskou lodí okolo Asie a Středozemním mořem do Terstu. Po válce byl na cestách vždy o dovolené – navštívil Jugoslávii, Itálii, Německo, Holandsko, Polsko, Lotyšsko, Estonsko, Litvu, Bulharsko a Rumunsko.

2.1.4 Vojenská služba

Po maturitě nemohl Kaplický z finančních důvodů pokračovat ve studiu na vysoké škole, a tak hledal zaměstnání. Ucházel se dokonce i o místo herce v Blažkově herecké společnosti v Táboře. V září roku 1914 přijal místo výpomocného dělníka u linecké sekce pro udržování trati v Českých Budějovicích, ale již 15. března 1915 byl povolán jako jednorozční dobrovolník na vojnu: „Když jsem se po osmé hodině ranní ocitl v jindřichohradeckých kasárnách s černým, pořádně těžkým kufříkem, měl jsem hrdlo stažené a ani cigareta mi nechutnala. Vojnu a vojáctví jsem nenáviděl dávno, teď mám sám na sebe navléknout vojenský kabát! Po volném a svobodném životě v Českých Budějovicích to bylo dvojnásob těžké.“ (KAPLICKÝ, 1988; str. 137 - 138)

Na vojně se Kaplický ocitl mezi životem a smrtí – nakazil se střevním tyfem. Jeho zdravotní stav byl velmi vážný, dokonce upadl na několik dní do bezvědomí. „Myslím, že to byl především můj mladý a zdravý organismus, který si vytvořil dost protilátek, aby chorobu překonal. ... Nemoc trvala dlouho, strašně dlouho. Nadobro jsem ztratil hlas, slezly mi všechny vlasy, a navíc se mi po těle vyhodilo čtrnáct vředů, které bylo třeba vyoperovat; po jednom mám ještě dnes znatelnou jizvu,“ říká spisovatel. (KAPLICKÝ, 1988; str. 156)

Po několikátýdenní rekonvalescenci byl prohlášen neschopným polní služby a byl přidělen k tzv. strážní rotě: „*U strážní roty vojna opravdu nebyla zlá, čtyřadvacet hodin služba, čtyřadvacet hodin volno.*“ (KAPLICKÝ, 1988; str. 162)

Služba u strážní roty však netrvala dlouho. Po několika týdnech byl opět poslán na frontu, kde byl při mohutné brusilovské ofenzivě roku 1916 zajat u haličského města Zalošče. „*Ruské dělostřelectvo do nás pražilo, takže se ze zákopů jen kouřilo. Kromě toho nepřítel bombardoval i všechny naše spoje s týlem, takže nebyla nejmenší naděje, že bychom mohli dostat posilu. K desáté hodině Rusové zahájili útok. Perla divize se vůbec nebránila a trosky jiných částí, které tam zůstaly s námi, rovněž ne. Poschovávali jsme se do krytů a čekali, až nás Rusové vyberou. Přišli dřív, než jsme se nadáli. Bombami nás vyháněli z krytů a ukazovali, abychom se šplhali nad zákopy a utíkali k Rusům. Utíkali jsme, seč nám síly stačily. ... Aby se mi lépe utíkalo, zahodil jsem batoh, chlebník s konzervami i balík korespondence. Proti nám postupovaly ruské zálohy, většinou staří, vousatí mužici. ... Dobrosrdečně se na nás smáli a volali: „V Rassiji charašó!“*“ (KAPLICKÝ, 1988, str. 200)

Ze Zalošče pak spisovatel pochodoval, stížen úplavicí, až do ukrajinského města Berdičeva. Tam se přihlásil jako dobrovolník do československé armády a 22. září 1916 už na sebe znovu oblékl vojenskou uniformu, tentokrát jako legionář. V legiích pokračoval v započaté žurnalistické práci a hned po únorové revoluci začal vydávat časopis Světla a stíny. Na úlohu legií si Kaplický postupem času utvářel velmi kritický názor a brzy se dostal do rozporu s jejich vedením. Účastí Kaplického na II. sjezdu československého vojska na Rusi se tento rozpor prohloubil a vyvrcholil jeho zatčením. Z delegáta se stal vězeň. Nejprve v Irkutsku, potom na mysu Gornostaji a naposled na Ruském Ostrově, odkud byl o vánocích roku 1919 poslán do vlasti jako vězeň a odevzdán do pravomoci československému soudu. Přestože k projednání jeho případu nakonec nedošlo, už samotná možnost soudního procesu za politickou činnost v legiích se stala černým vykřičníkem za jednou životní etapou spisovatele.

2.1.5 Nakladatelský pracovník a spisovatel

Po návratu z vojny začalo nové údobí v životě autora. Hledat místo ve státní službě mu bylo znemožněno, protože všude mohl předložit jen jediný průkaz – a to o své službě v legiích. A v něm byl úřední záznam: „*Zběhl k nepříteli.*“ Načas se ocitl v tak svízelné situaci, že jeho celodenním jídlem byl jen skromný oběd. Kaplický se ucházel o jakoukoli

práci – at’ u buštěhradské dráhy nebo v Teplicích jako pomocný dělník ve sklárně, kam ho nakonec přijali. Osud tomu chtěl, že cestou do práce potkal přítele z legií. Tomu se svěřil se svým problémem najít vhodné zaměstnání. Slovo dalo slovo a Kaplický zanedlouho nastoupil na místo v sekretariátu Svazu československých legionářů. Krátce nato se stal úředníkem ministerstva národní obrany. Zde setrval něco málo přes rok. Jak sám Kaplický uvedl, nebylo to místo pro něj: *„...i poměrně krátká doba stačila, abych se důkladně seznámil se státní administrativou a podíval se až na dno duše mnohým byrokratům. Někdy se mi zdálo, že by zasloužili politování, vždyť to vlastně už ani nebyli lidé. V nejlepším případě jsou lidmi jen z poloviny, v druhé pak plechovým automatem bez duše a citu. ... Byrokracie zasahuje do všech odvětví veřejného i soukromého života a není možno se tomu ubránit. Jestliže naše civilizace spěje k zániku, pak byrokracie se co nejsvědomitěji stará, aby zánik uspíšila. Bude to především ona, která dožene lidstvo do katastrofy, i do té poslední.“* (KAPLICKÝ, 2010; str. 70 – 71)

Ministerstvo opustil bez nároku na odškodnění a nastoupil v nakladatelství Čin jako fakturista. Odtud pak přešel v různých funkcích do dalších nakladatelství – do Pokroku, Družstevní práce, Melantrichu, Noviny a Synkova nakladatelství. Nakladatelství Pokrok, v němž vycházely především překlady ze sovětské literatury, dokonce sám založil. Dále psal Gornostaj a publikoval v levicových novinách a časopisech: v Rudém právu, Rudém večerníku a Rozsévače. Redigoval Průlom (1922-1923), Literární noviny (1927-1929), Panorámu a Hovory o knihách. Navázal četná přátelství s levicovými redaktory, spisovateli a umělci. Byl zakládajícím členem ve své době významné Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, která vznikla z podnětu Zdeňka Nejedlého.

S německou okupací se Kaplický nikdy nesmířil. Válečné období popisuje ve svých vzpomínkách takto: „Přišli k nám jako okupanti, tvářili se jako nadlidé, chovali se, jako kdyby byli v kolonii, vládli surově a vytvořili atmosféru, v níž se nedalo dýchat. I když zpočátku ještě nestříleli a „jen“ zatýkali, vytvořili hned od prvního dne ovzduší naplněné hrůzou a strachem, neboť nikdo si nebyl jist, zda ho v noci neodvlečou na gestapo, nikdo nemohl vědět, zda některý z domácích zrádců na něho neukáže prstem. Každý den mohl být poslední.“ (KAPLICKÝ, 2010; str. 121) Po celou dobu okupace pokračoval v práci nakladatelského pracovníka. V tomto zaměstnání vydržel celých 28 let a nejspíš by vydržel ještě déle, nebýt roku 1950, kdy byla všechna soukromá nakladatelství znárodněna. A tehdy se Kaplický vydal na dráhu profesionálního spisovatele.

Normalizaci Kaplický prožíval rozporuplně. Na straně jedné nesouhlasil s poměry panujícími ve vlasti, na straně druhé byl celý život socialistou z hloubi duše.

2.1.6 Na sklonku života

Na samém sklonku života byl Kaplický odměněn za svou dlouholetou literární činnost. V roce 1966 byl jmenován zasloužilým umělcem a roku 1978 prohlášen národním umělcem.

Václav Kaplický zemřel 4. října 1982 v Praze ve věku devadesáti sedmi let. Je pochován mezi významnými českými spisovateli na vyšehradském hřbitově. Jeho hrob zdobí busta sochaře Břetislava Bendy, autora řady portrétů známých kulturních osobností. (cs.wikipedia.org)

2.2 Literární tvorba

„Národní umělec Václav Kaplický představuje v naší literatuře autora vyhraněné poetiky, soustředěného zájmu o historicko-společenskou problematiku lidského vývoje a ryzího vztahu k lidovému čtenáři. Jeho dílo obsahující na čtyři desítky vydaných svazků (z nichž stěžejní tituly byly mnohokrát reeditovány), připomíná vzrostlý strom s pevným, rovným kmenem a hlubokými kořeny,“ říká Jaromíra Nejedlá. (KAPLICKÝ, 1988; str. 220 - doslov)

Václav Kaplický se dlouho vyhýbal dráze profesionálního spisovatele. Vždy se cítil být nakladatelským redaktorem a v různých nakladatelstvích také pracoval až do roku 1950. Spisovatelem z povolání se stal, až když byly v republice znárodněny nakladatelské podniky. Jeho knižní prvotinou se stala *Princezna z Košíř*, která nejprve vycházela na pokračování v Rudém večerníku, později ji na pokračování přetiskla Rozsévačka a brněnská Rovnost. Knižně vyšla roku 1927 v Komunistickém nakladatelství. Následovala politická satira *Bomba v parlamentě* (1933). Obě tato díla vytvořil Kaplický na naléhání svého dobrého přítele Josefa Hory. V próze *Gornostaj* (1936), pohybující se na pomezí reportáže a beletrie, Kaplický popsal úlohu českých legií v Rusku. Kniha sleduje postupný přechod od vlasteneckého idealismu přes zklamání mužstva až k jeho konfliktům s vedením. Je zřejmé, že se v díle objevují i autobiografické prvky.

Ve 30. a 40. letech Kaplický usiloval především o „*prohloubení tzv. lidové četby kritickým pohledem na soudobou sociální problematiku.*“ (www.slovníkceskeliteratury.cz) Vznikla díla jako *Zrádná obálka* (1938) a *Pozor, zlý člověk!* (1941). V této době psal také humoristicky pojaté idyly např. *Červen v Pučálkách* (1941), *U tří lásek* (1941) a *Něžný manžel* (1943). Kniha, již reagoval na německou okupaci, nese název *Ďáblem posedlí* (1946).

J. Hora před svou smrtí Kaplickému poradil, aby se věnoval historické próze, neboť k ní má veškeré předpoklady. Tak přišel na svět první historický román *Kraj kalicha* (1945). Děj románu se odehrává v autorových rodných jižních Čechách za doby husitských válek.

Od 50. let se Kaplický téměř výhradně věnoval historické próze, v níž se zaměřil na téma protifeudálních selských povstání. Vznikla tak volná pentalogie, skládající se z románů: *Čtveráci* (1952), *Železná koruna* (1954), *Smršť* (1955), *Rekruti* (1956) a *Zařatá pěst* (1959). Ty navazují ve volném vypravěčském tempu na jiráskovskou koncepci, ještě více však stavějí do popředí lidové hrdiny. Dříve než Kaplický přistoupil k psaní této pentalogie, precizně si nastudoval všechny dostupné historické prameny. Tuto skutečnost dokládá i profesor František Kutnar, nejpřednější znalec českých venkovských dějin, který v rozhovoru s Martinem Kučerou uvedl, „že Kaplický se účastnil různých zasedání historiků, s jejich pomocí studoval archivní prameny a kvalifikovaně vystupoval i v odborných diskuzích.“ (KAPLICKÝ, 2010; str. 163 – doslov)

Na prohloubeném studiu dobových pramenů je založen i dramatický obraz čarodějnického procesu z konce 17. století *Kladivo na čarodějnice* (1963) a román *Táborská republika* (1969), kterým umělecky vrcholí Kaplického zájem o heroické a bouřlivě rozporné období v dějinách jeho rodného kraje. Martin Kučera uvádí, že „Kaplický koncipoval *Táborskou republiku* jako své dílo hlavní, opus magnum, jako odkaz potomstvu i vlastní výklad filozofie dějin.“ (KAPLICKÝ, 2010; str. 163 – doslov)

Zatímco v široce pojatých románových kronikách je mozaikovitě sledováno několik dějových proudů s množstvím jednoznačně pojatých postav, historické prózy psané v 70. letech o předbělohorské a pobělohorské době (*Kdo z koho*, 1979; *Nalezeno právem*, 1971) a výjimečně také o počátcích dělnických bojů (*Kainovo znamení*, 1975) se soustřeďují kolem ústřední postavy či jediné dramatické události.

Ve výčtu Kaplického nejznámějších literárních děl pak nesmíme zapomenout ani na tvorbu pro mládež. Ta vychází opět z českých dějin (*O věrnosti a zradě*, 1959; *Královský souboj*, 1971) nebo přibližuje život v přírodě (*Dobří přátelé*, 1961; *Ani tygři, ani lvi*, 1966).

Specifikum tvorby Václava Kaplického spočívá v jeho lidovosti. V lidovosti historicky pochopené a nezvulgarizované. V lidovosti, projevující se jak ve výběru tématu, tak ve volbě uměleckých prostředků.

Literární historička, teoretička a kritička Jaromíra Nejedlá se o díle Kaplického vyjadřuje takto: *„Dílo Václava Kaplického – to je velký kus pořádné lidské práce, ba mnohdy přímo dřiny. Autor musel mnoho prostudovat, mnohé poznat, mnohé prožít a mnohé domyslet, aby mohl začít psát. Jeho díla měla vždy svého konkrétního adresáta. Byl jím lidový čtenář. Proto na lidových revolučních hnutích Kaplického vždy zajímalo to, co toto hnutí skutečně přinášela prostému člověku. Proto také psal Táborskou republiku jako varování před opakováním chyb v hnutích vysloveně revolučních a lidových, která v okamžiku, kdy přestala mít na mysli zájem lidu, obracela se ve svůj opak a bez podpory širokých lidových vrstev zanikala. Na postavách – ať už skutečných či smyšlených – vždy autora přitahovalo to, čím byly „lidské“: jejich cíle, ale i jejich omyly. Zajímalo ho vždy i sociální zázemí postavy: odkud se octla v tomto určitém dějovém momentu, co jejímu jednání předcházelo, k čemu postava směřuje, oč usiluje a ve jménu čeho tak činí. Nikdy ho na postavách příliš nezajímala jejich tvář, oblečení, vnější projevy. Vždycky směřoval k podstatě: chtěl poznat, jakým člověk skutečně je a ne jakým se zdá být. Tímto poctivým úsilím o vyslovení životní pravdy v umělecké podobě se Václav Kaplický zařazuje do hlavního proudu české poválečné prózy. Vyvrává v epika, který zůstavil po sobě trvalou stopu. A je tu koneckonců ještě jedno měřítko hodnot literárního díla: čtenář. A ten si našel cestu ke Kaplického knížkám lidové četby v době meziválečné i za okupace.“* (NEJEDLÁ, 1975; str. 178 – 179) Oblíbenost Kaplického mezi čtenáři potvrzuje ve svém článku také Hana Hrzalová⁵: *„Obec čtenářů Václava Kaplického se nikdy nepřestala rozrůstat. Jeho romány vzrušovaly, zajímaly. Václav Kaplický pro ně neustále nacházel nová témata a pro interpretaci historických témat, téměř už klasických, objevoval nové beletristické možnosti. Vždy totiž poobrátíl epochu, hnutí, událost, osobnost ke čtenáři, novým dosud skrytým nebo neznámým rysem a významem.“* (HRZALOVÁ, 1982)

⁵ Hana Hrzalová – literární historička a kritička, významná představitelka marxistické literární vědy v období normalizace.

Podobně pochvalně se o Kaplickém a jeho díle vyjadřuje i Martin Kučera: „*Kaplický byl epik zemitého zrna, jehož historické romány jsou nesený velmi intenzívně prožívanou a nabádanou tendencí mravní. Étos Kaplického děl má sociální i individuální rozpětí a je přítomen ve všech jeho vrcholných románech. ... Je radno připomenout, že Václav Kaplický vůbec minimálně podléhal dobovým ideologickým kánonům. O lidových masách vyprávěl z vnitřní potřeby a žádným způsobem neretušoval reálnou podobu jejich historické role.*“ (KAPLICKÝ, 2010; str. 162 –163: doslov)

Co se historického románu týče, Kaplický od počátku zaujímá mezi autory tohoto žánru svébytné místo. A to nejen pojetím látky, ale i tématy svých prací a jejich zpracováním. Navazuje na Jirásků, ale neopakuje ho. Jde nad něj v prokreslení úlohy lidových mas v dějinách. Š. Vlašín se zmiňuje o společných rysech tvorby těchto autorů: „*S Jiráskem jej spojuje zevrubné studium archivního materiálu, které místy svazuje fantazii a vede k popisnosti, láskyplný vztah k postavám, epická rozvaha a silné citění vlastenecké.*“ (VLAŠÍN, 1975) Dále pak Kaplického srovnává i se dvěma dalšími významnými českými autory 20. stol.: „*Kaplický patří spíše k dovršovatelům tradice než k průkopníkům nového románového tvaru. Na rozdíl od V. Neffy nebo M. V. Kratochvíla neusiluje o psychologické zaměření, spíše tíhne k objektivnímu, místy až kronikářskému podání.*“ (VLAŠÍN, 1975)

3 ČARODĚJNICKÉ PROCESY

3.1 Historie čarodějnických procesů

Víra v čáry, magii a spolky s nadpřirozenými silami je stará jako lidstvo samo. Už ve starověkých kulturách Blízkého východu, Řecka, Říma a severní Evropy bylo mytologické uctívání a víra v čarování hluboce zakořeněno. *„Stejně jako uctívání a víra v rozumem nepochopitelné a neuchopitelné síly se zrodila snaha toto myšlení „v zájmu dobra“ potlačovat a potírat. K prvnímu pronásledování žen a mužů obviněných z čarodějnictví docházelo již ve starověku, zejména v době římského císařství. Ovšem k hlavním zásahům proti kacířům a „služebníkům Satana“ dochází až od 13. století. Vlivem středověkého scholastického učení bylo čarodějnictví definováno jako kacířské hnutí, spojené s odpadnutím od křesťanství, vírou v d'ábla a temné síly, praktikující tělesný kontakt s démony a škodící černou magií,“* uvádí Neubauerová. (NEUBAUEROVÁ – POLÁCH, 2010; str. 7) Čarodějové a čarodějnice byli identifikováni jako d'ablovi služebníci, kteří se Satanu upsali na čarodějnických schůzkách – sabatech. Na ty létali za pomoci čarodějních mastí na košťatech, vidlích nebo zvířatech. *„Na sabatech pak skládali účty ze své činnosti a účastnili se rejů, černých mší a sexuálních orgií s démony. Čarodějnice díky svému spojení s d'ablem mohly nabýt nadlidských schopností a pomocí kouzel létat, ovlivňovat počasí a škodit lidem na zdraví a majetku,“* pokračuje Neubaurová. (NEUBAUEROVÁ – POLÁCH, 2010; str. 7) Tento názor byl brzy potvrzen i v řadě papežských bul, z nichž nejznámější byla vydána papežem Inocencem VIII. v roce 1484. Tato bula sice neměla dogmativní charakter, ale i tak byla využívána jako základní věroučný prostředek v inkvizičním řízení proti čarodějnicím.

Zajímavostí je, že: *„v čarodějnických procesech se církevní i světské jurisdikce, katolíci i protestanti, spojili – navzdory všem rozporům v jiných otázkách – svorně ke společnému dílu zkázy, k zabíjení lidí ve jménu spravedlnosti a zákonů božích i lidských, dopouštějící se přitom převážně justičních vražd.“* (ROJČÍKOVÁ, 2001; str. 187) Počet obětí, které si vyžádala perioda nejhoršího pronásledování čarodějnictví v letech 1575 – 1700, se odhaduje na jeden milion. Hony na čarodějnice se rozšířily nejen v Evropě, ale evropští kolonisté je zavlékali i do své nové zámořské vlasti, do Ameriky.

3.2 Spis Malleus maleficarum

V souvislosti s pronásledováním čarodějnic vznikaly nejrůznější příručky a rukověti určené inkvizitorům či psané jimi pro lid. Ing. Mráček ve své knize uvádí, že: „*díky zavedení knihtisku dostali inkvizitoři příležitost zpřístupnit své představy o čarodějnicích široké veřejnosti. Tím dosáhli také toho, že se víra v čarodějnice mezi lidmi stále utužovala.*“ (MRÁČEK, 2006; str. 31)

Příručky uváděly detailní rozpis zločinů páchaných čarodějnicemi např. zapírání náboženství, obscénní úcta k ďáblu, smlouva (pakt) s ďáblem, let na sabat, výroba čarodějných masť, proměna lidí ve zvířata, škodní kouzla, zamezení manželského obcování a zapříčinění neplodnosti. Do obecné povědomosti však vstoupila jen jedna jediná příručka, a to díky jejímu (i současnému) překladu do všech možných jazyků. Jedná se o knihu Malleus maleficarum (Kladivo na čarodějnice), vydanou v roce 1487 dominikánem Jindřichem Institorisem-Kramerem.

Tato kniha shrnovala dosavadní závěry a podala „vědecký“ důkaz o existenci čarodějnic. Tím podpořila snahy, ať už církevní nebo světské, o účinnější pronásledování čarodějníků a kacířů. Nedívala se nepřátelsky pouze na čarodějky, ale na ženy jako takové. Kniha je rozdělena do 3 oddílů: v I. díle je podán důkaz existence čarodějnic a náchylnost žen k čarování, II. díl obsahuje pojednání o druzích čarodějnických zločinů a díl III. popisuje vedení vlastního procesu a stylizace výslechů. Zajímavostí je, že jako spoluautor Kladiva bývá dodnes často uváděn (patrně neprávem) i další dominikánský inkvizitor Jakub Sprenger.

Předpokládá se, že právě Malleus Maleficarum podává přesný obraz o tom, jak inkvizice čarodějky vyšetřovala. Toto tvrzení však razantně popírá Ing. Pavel K. Mráček, jáhen⁶ OP: „*Ve skutečnosti inkvizice zákonné procedury doporučené Kramerem ihned odmítla a dotyčného inkvizitora samotného cenzurovala už několik let po vydání Kladiva.*“ (MRÁČEK, 2006; str. 32) Podle mého názoru však může být obhajoba církve panem Ing. Mráčkem do jisté míry ovlivněna jeho příslušností k ní.

⁶ Jáhen - označení pro pověřeného člověka, který vykonává službu charitativního a administrativního charakteru, aktivně se podílí na bohoslužbách, předčítá posvátné texty, vyučuje náboženství a podobně. Pro svůj úřad musí být vysvěcen. V katolické, pravoslavné a anglikánské církvi je jáhenství prvním stupněm svátosti (jáhen → kněz → biskup). (cs.wikipedia.org)

3.3 Průběh čarodějnického procesu

Podnětem k zahájení inkvizičního procesu bylo obvykle udání (denunciace). Obžalovaný či podezřelý nevěděl, kdo ho udal a zprvu mu také nebylo jasné, z čeho je vlastně obžalován. S výpověďmi svědků nebyl obeznámen. Ten, kdo se ho pokusil obhajovat nebo vypovídat v jeho prospěch, byl obvykle nařčen ze spoluviny a ze svědka se stal rovněž obžalovaný. *„Inkviziční soudcové nepotřebovali uvádět proti obviněnému žádné objektivní důkazy. Ve většině případů by to ani nedokázali, protože takové důkazy neexistovaly. Cílem výslechů bylo donutit obžalovaného k přiznání viny, které postačovalo jako jediný, právoplatný důkaz pro odsouzení. Je samozřejmé, že obžalovaný, zvláště ten, který si nebyl žádné viny vědom, by se nikdy při normálním výslechu nemohl přiznat. A tu nastupoval další instrument inkvizičního soudu – mučení,“* říká Kočí. (KOČÍ, 1973; str. 26 – 27) Hlavním prostředkem čarodějnických procesů byla tortura. Ta bezpečně vynutila z úst mučených jména dalších podezřelých. Nebývalo výjimkou, že inkviziční proces, zahájený s jedním obžalovaným, se rozrůstal, až nabyl obludných rozměrů. Nikdo v místě soudu a jeho okolí si nebyl ani na chvíli jist, že nebude v kteroukoli denní či noční dobu odveden do mučírny před inkviziční tribunál. Před touto hrozbou nikoho neochránilo ani vysoké společenské postavení, ani bohatství. Naopak: velký majetek jen zvyšoval nebezpečí, že jeho vlastník bude tím spíše zatčen a odsouzen. Veškeré jmění odsouzeného bylo vždy konfiskováno a rozděleno mezi inkvizitory a světskou vrchnost. *„Čím bylo více čarodějnic, tím více peněz přitékalo do rukou soudců a soudních pánů. Inkviziční soudy byly tedy po stránce materiální plně nezávislé. Příležitost k osobnímu obohacení inkvizitorů nepochybně zesilovala jejich horlivost při vyhledávání stále nových a nových kacířů. Mezi inkvizitory byli však i nezištní „ideoví“ fanatici, kterým šlo jen o větší čest a slávu boží. Existují však i nepochybné důkazy o tom, že u mnohých inkvizitorů byla hnacím motorem jejich horlivosti jen osobní hrabivost, že vědomě vraždili nevinné lidi, jen aby uchwátili jejich majetek,“* pokračuje Kočí. (KOČÍ, 1973; str. 28) Obohatit se bylo možné dokonce i na lidech, kteří zemřeli přirozenou smrtí. Čarodějnický proces mohl být zahájen i proti mrtvým, a to ve chvíli, kdy se proti nim objevily dodatečné důkazy z výpovědí jiných obviněných. Mrtvá těla takto odsouzených byla vykopána, spálena a dědictví po nich konfiskováno ve prospěch soudců. *„Listujeme-li výslechovými protokoly odsouzených čarodějnic na různých místech a v různých obdobích, jsme přímo šokováni jejich podobností a téměř totožností všech zaprotokolovaných přiznání. Není v tom žádné hluboké tajemství. Již předem existovalo zkonstruované schéma o čarodějnictví a jeho projevech. ... Všichni všude věděli již předem, jaké zločiny mohl podezřelý čarodějník spáchat.“* (KOČÍ,

1973; str. 28 – 29) Aby se vyšetřovaný ke svým zločinům přiznal i formálně v souladu s oficiálním učením o čarodějnictví, zajistila tortura a připravené schéma otázek. Na ty musel při mučení odpovídat. Otázky byly předem sestaveny tak, aby vynucené odpovědi přesně odpovídaly závěrům, k nimž soudci chtěli dojít.

Důležitým „důkazním“ prostředkem proti obžalovanému bylo i objevení „d'ábelského stigmatu“ (znamení) na jeho těle. *„Při zjišťování tohoto znamení nebyla ušetřena ani „nejtajnější“ místa na těle mladých dívek i zralých žen. Tato odporná procedura, konaná často před celým plénem inkvizičního tribunálu, byla součástí hrubého lidského ponižování nešťastných obětí, ...“* (KOČÍ, 1973; str. 29) Toto hanebné ponižování týraných obětí líčí ve svém románu V. Kaplický následně: *„Mistr Jokl již věděl, co má dělat. Zvedl Zuzanu ze židle, a sotva stanula na podlaze, zkušeným hmatem na jeden ráz z ní strhl ohavný černý rubáš. Jakoby se v šeré místnosti rozsvítilo. Bělostné nahé a neobyčejně krásné dívčí tělo všem na chvíli oslnilo zrak. Údové inkvizičního tribunálu zatajovali dech. I pobožný syndikus Flade najednou místo mučednice Afry viděl Evu uprostřed ráje. Ignác prudce vstal od svých lejster; hledání d'áblových znamení, to byl jeho obor. Zuzana, otupena bolestí i vínem, stála jako řecká socha z mramoru nebo alabastru. Jen se chvěla, ale nekřičela ani se nebránila. Zavlhlýma očima se dívala na rozmačkané palce a na nohy, z nichž stále ještě kapala krev. Hrbáč se už dotýkal jejího těla. ... Chvějícími se prsty slídl po Zuzanině těle, hlavu přikláněl stále blíže, až se špičkou nosu téměř dotýkal kůže. Pánové u soudcovského stolu byli vzrušeni, také vstávali, aby jim nic neušlo.“* (KAPLICKÝ, 1963; str. 237)

Pro mučení nešťastníků měly soudy k dispozici speciální místnost, mučírnu, která byla vybavena mučícími zařízeními, mučidly. Vlastní mučení prováděl kat a jeho holomci nebo pacholci. Zápis výpovědí vynucených na mučidlech prováděl „krevní“ nebo „tajný“ písař do „černých“, „smolných“ knih. Mučení probíhalo společně se zvrácenou slavností, při níž soudci vesele popíjeli a hodovali.

Nejlehčí, psychickou formou tortury bylo vzbuzování strachu. Před obžalovanou obětí byl tváří v tvář postaven „mistr popravčí“ i se svými instrumenty. Už to mnohdy stačilo, aby vyšetřovaný začal vypovídat. Ani výpověď ho však nezachránila před dalšími stupni skutečného mučení. *„Soudci se nechtěli spokojit s výpověďmi, které obžalovaný učinil jen z hrůzy před katem. Byli přesvědčeni, že zatajil ještě mnoho podrobností a spoluviníků, což bylo zvláště u čarodějnických procesů důležité. Když srovnáme výpovědi, jichž soud dosáhl*

při jednotlivých fázích tortury, zjišťujeme, že čím tvrdší byl stupeň mučení, tím více nesmyslných podrobností a jmen spoluviníků vyšlo najevo.“ (KOČÍ, 1973; str. 39)

Nejlehčím stupněm fyzického mučení byla vazba neboli šněrování rukou, kdy *„kat delikventovi omotal pevnou šňůru kolem předloktí a postupně ji utahoval.“ (TOUFAR, 2006; str. 127)* Mnohem větší utrpení přinášela palečnice. Ta byla složená ze dvou nebo tří železných plátů, z vnitřní strany opatřených trny či ostrým rýhováním. Do tohoto nástroje kat vložil delikventovy palce a utahováním šroubů je drtil. Dalším instrumentem tortury byla španělská bota, sestávající z plátů opatřených ostny či hřeby. Přikládala se zepředu i zezadu na lýtko a postupným utahováním drtila lýtkovou kost. Bolest, kterou museli trýznění zažívat, popisuje následující ukázka z románu *Kladivo na čarodějnice*. *„Jokl již přinášel jiný, objemnější nástroj mučící, jeho pomocník pak bytelnou stolicí. Posadili na ni Zuzanu. Pomocník jí vysoko vyhrnul černý rubáš, takže se objevila štíhlá noha s krásně vykrojeným lýtkem. Kat na ni navlékl železnou formu, opatřenou uvnitř ostrými výčnělky. Potom formu stáhl. Ze Zuzaniných prsou vyrazil okamžitě hrozný výkřik. Železné hroty vnikaly do lýtky i do holenní kosti. Strašná bolest pronikala celým tělem mučené, kterou násilím na stolicí přidržoval katův pomocník a jeden z dozorců. Zuzana křičela jako poraněné zvíře, zalévala se potem, ale kat nepřestával, naopak formu ještě více stáhl.“ (KAPLICKÝ, 1963; str. 235)*

Tvrdší formu mučení představovalo tažení na sucho neboli suché trápení. Kat nejprve svázal vyšetřovanému ruce za zády. Poté jej položil na žebřík a ruce přivázal k horní příčce. Nohy uvázal k lanu, které se navíjelo rumpálem na válec vespod žebříku. Důsledky byly hrozná: *„Tělo se napínalo k prasknutí, ruce, vytažené nad hlavu, se vykloubily v ramenu, bolesti byly nesnesitelné. Mučírnu se ozývaly výkřiky, sténání a prosby mučených, aby se již přestalo s tímto trápením. A v pauzách dotírali soudcové na nešťastníka, aby se přiznal. „Krevní“ pisař z těchto bolestných, často jen šeptaných slov sestavoval souvislý zápis o přiznání nejstrašnějších činů,“* uvádí Kočí. (KOČÍ, 1973; str. 40) Obdobnou variantou tažení na žebříku bylo „tažení za sucha“. Šlo o vytahování mučeného ke stropu mučírny za pomoci silného rumpálu. Účinky byly stejně strašné jako na mučícím žebříku. Nejhorší formu „tažení“ představovala kombinace mučení na žebříku a současné pálení svazkem rozžatých svíček kruhovým pohybem pod pažďí.

Tyto zřůdné procedury se mnohdy opakovaly až po tři dny třikrát denně. Mnoho trýzněných lidí přišlo o život přímo na mučidlech. Ale předepsaný trest upálením byl vykonán i na jejich mrtvém těle.

Svá doznání vynucená na mučidlech musel ještě odsouzený potvrdit posledním přiznáním před smrtí. „*Jestliže došlo k diferencí mezi výpověďmi a posledním přiznáním, poprava byla odložena a odsouzený byl znovu vržen na mučidla.*“ (KOČÍ, 1973; str. 41) Inkviziční soud vynesl rozsudek, který byl později zaslán k potvrzení apelačnímu soudu v Praze. Rozsudky při obvinění z čarodějnictví zněly ve většině případů stejně: smrt upálením. „*To byl tradiční trest, který sdílely čarodějnice s kacíři. Někdy byl tento trest zmírňován: odsouzený byl před upálením sťat mečem. Ale mohl být též zostřen mrzačením těla před popravou (žhavými kleštěmi byly odsouzenému uskřípnuty články prstů nebo rvány kusy masa z těla, vyřezávány řemeny kůže), vplétáním na kolo, čtvrcením těla i jinými hrůznými procedurami.*“ (KOČÍ, 1973; str. 41)

Popravy byly veřejné, probíhaly za dne, a měly svůj stanovený rituál. „*Účastnily se jich nejen úřední osoby a katovský personál, nýbrž i početné obecnostvo, které leckdy projevovalo málo soucitu k nešťastným obětem.*“ (KOČÍ, 1973; str. 41) Popraviště se obvykle nacházelo za městem a stála na něm šibenice. Zde katovi pacholci přichystali zápalnou hranici s kůlem. „*Odsouzenec byl připoután ke kůlu a kolem něj naskládány otepi a polena. Hranice mu sahala do výše stehů nebo jen kolen, protože i skrz vysoké šlehající plameny bývalo vidět planoucí tělo.*“ (TOUFAR, 2006; str. 173) Popel oběti byl rozmetán nebo vysypán do řeky.

Popraviště i vše na něm vzbuzovalo u spousty lidí mnoho pověřčivých představ „*...mnoho lidí se zapletlo do podezření z čarodějnictví právě pro magické procedury se zbytky těl a věcí z místa poprav.*“ (KOČÍ, 1973; str. 42)

Inkviziční procesy a popravy čarodějnic rozhodně nebyly lacinou záležitostí. Avšak městské ani vrchnostenské soudy na ně nedoplácely. Ba naopak, obvykle na nich ještě hodně vydělaly, neboť všechno jmění odsouzených bylo konfiskováno. Velmi dobře byli placeni nejen členové a personál soudního tribunálu, nýbrž i kat a jeho pacholci.

4 KLADIVO NA ČARODĚJNICE

Tragédie inkvizičních procesů, odehrávajících se na losinském panství, dodnes láká umělce. Události, staré více jak 300 let, nejprve ztvárnil Václav Kaplický ve svém románu *Kladivo na čarodějnice*. Následně se této látce ujal režisér Otakar Vávra a podle Kaplického románu natočil stejnojmenný film. Nesmíme však zapomenout ani na divadelní zpracování.

Upálení Kryštofa Lautnera v Mohelnici L. P. 1685 je název hry Michala Lázňovského, kterou napsal v době, kdy pracoval jako dramaturg Severomoravského divadla v Šumperku. Tam také měla hra dne 12. května 1979 svou premiéru. Lázňovský se ve svém divadelním zpracování soustřeďuje pouze na vrcholné okamžiky Lautnerova života: jeho zatčení, procesní řízení, doprovázené nelidským mučením, a konečně odsouzení. Recenzent Rusinský dramatikovi vytýká nedostatečné uvedení diváka do děje: *„Dramatik se pokusil o rychlé plynutí celého příběhu, ale stále z jeho dramatické koncepce uniká to podstatné. Charakteristika strachu v ovzduší doby. Aspoň náznak toho, co předcházelo Lautnerovu procesu, v čem spočívala jeho skutečná odvaha.“* (RUSINSKÝ, 1979; str. 69)

Ke stejnému tématu se později vrací i Marie Procházková ve svém dramatu *Ďábel proti Bohu*, které v podstatě kopíruje události zaznamenané historiky. Vladimíra Krejčí hodnotí ve své recenzi hru takto: *„Šumperští diváci, kteří smutné místo regionální historie znají z brožury či z četných Spurného přednášek, zřejmě nebudou inscenací příliš překvapeni. Autorka hru obohatila o texty čarodějnických modliteb, složených patrně Bobligem, a o fabulace týkající se jeho narušené osobnosti. Podstatnou změnou proti historické skutečnosti je věkový posun postavy inkvizitora, který se v šumperské inscenaci stává ústřední postavou děje a vytlačuje dokonce i samotného Lautnera. Zatímco historikové odhadují, že v době příchodu do Velkých Losin, byl Boblig takřka sedmdesátiletý kmet, ve hře *Ďábel proti Bohu* je to muž středního věku, který rozhodně není prost fyzické přitažlivosti. Bohatěji prokreslená postava inkvizitora nemá v Lautnerovi důstojného protihráče. Ve vztahu k inkvizitorovi kněz ve hře zůstává až chladně dokonalý a lidsky odtazitý.“* (KREJČÍ, 2001; str. 11)

4.1 Okolnosti vzniku knihy

Na myšlenku zabývat se severomoravskými čarodějnickými procesy přivedl Václava Kaplického důchodce František Kotle z Mohelnice, jehož zálibou bylo čtení historických románů. Nabídl Kaplickému toto téma a tehdy již věhlasný autor se nechal inspirovat. Od iniciativního důchodce dostal také kontakt na šumperského historika Františka Spurného, který toho času působil coby ředitel okresního archívu v Šumperku.

Spurný na svůj první kontakt s Kaplickým vzpomíná takto: „*Dostal jsem dopis od Kaplického, že by se rád dozvěděl o čarodějnických procesech. Svolil jsem, i když jsem v té době o látce dohromady nic nevěděl,*“ (HANÝŠ, 2004) Rychle tedy nastudoval několik historických knih, týkajících se tématu, aby byl na setkání se spisovatelem řádně připraven. Kaplický však přijel s jasnou představou: „*...že za vše špatné v té době mohou Jezuité.*“ (HANÝŠ, 2004) To bylo první, co mu musel historik vyvrátit, protože „*základním motivem byla hrabivost, hon za bohatstvím za každou cenu.*“ (HANÝŠ, 2004) Spisovatel odjel ze Šumperka nabitý základními informacemi s tím, že si vše promyslí a Spurnému se ozve. A skutečně, po několika týdnech přišel dopis s kladnou odpovědí. Pak následovaly dlouhé týdny strávené v archívu na zámku ve Velkých Losinách. O této zajímavé, ale nelehké spolupráci Spurný vypráví: „*Překládal jsem Kaplickému všechny protokoly z čarodějnických procesů. Z papíru na mě dýchla hrůza doby, bolest nevinných lidí i neskutečná zvělost toho, kdo si osoboval právo rozhodovat o životech.*“ (HANÝŠ, 2004)

Kniha vznikala v letech 1961 – 1962. Kaplický byl po celou tuto dobu se svým teď již přítelem Spurným v kontaktu. „*Pravidelně mě informoval o své práci a taky mi hotové dílo předložil, abych znovu posoudil historickou věrnost,*“ uvádí historik. (HANÝŠ, 2004) Slavný spisovatel pak do své knihy veškeré připomínky Spurného opravdu zapracoval.

Román *Kladivo na čarodějnice* vyšel v roce 1963 v nakladatelství Československý spisovatel a ihned se stal bestsellerem⁷. První vydání bylo okamžitě rozebráno a po něm i další dvě. Přesto zájem dychtivých čtenářů neutuchal.

U tak výjimečného díla, jakým román Václava Kaplického bezesporu je, na sebe nenechala literární kritika dlouho čekat. Stejně jako běžní čtenáři i odborní kritici byli ve svých hodnoceních poměrně nejednotní. Tuto skutečnost nám dokládá komparace dobových recenzí. J. Vaníčka a B. Balajky. Prvně jmenovaný Kaplickému vytýká zvláště

⁷ Bestseller (ang.) – úspěšná kniha

sklony k přílišné modernizaci historické látky. „*Autorův temperament vnáší neustále do historických dějů moderní myšlenkovou úvahu a dnešní myšlenkové symboly. Zabraňuje to pak udržet celistvost obrazu minulosti a působí to ahistoricky.*“ (VANÍČEK, 1964) Přesně opačný názor zastává literární historik a kritik PhDr. Bohuš Balajka, který si na Kaplického románu cení především toho „...*že se autor dovedl vyhnout znásilňování historické skutečnosti, že nevnáší dnešní měřítko a dnešní názory do představ svých hrdinů, ačkoli k tomu látka poskytovala svody nemalé.*“ (BALAJKA, 1964; str. 5)

Literární kritici Kaplickému dále vyčítali, že se až příliš úzkostně drží historických pramenů. Takovýto postoj můžeme najít např. u B. Balajky: „*Vypadá to tak, že Kaplický psal svůj román podle jiráskovské devízy – vyprávět tak, jak to našel v pramenech. Archivního materiálu se držel podle všeho až příliš svědomitě, látka, realie občas přemohly umělce, omezily tvořivou fantazii, zavedly k popisnosti, takže místy se zdá, jako by Kaplický beletrizoval soudní protokoly – odtud rozvleklost a přílišná rozbředlost některých partií.*“ (BALAJKA, 1964; str. 5) Dr. František Spurný v jednom ze svých rozhovorů potvrdil, že se Kaplický skutečně držel historických faktů, ale vinu bere jednoznačně na sebe. Zastává však názor, že to bylo jen ku prospěchu věci, vždyť „...*Kaplický se mi po letech přiznal, že Kladivo na čarodějnice bylo jeho nejúspěšnější knihou.*“ (HANÝŠ, 2004)

4.2 Kompozice díla

4.2.1 Zámek Velké Losiny

Děj románu Kladivo na čarodějnice se z velké části odehrává na zámku ve Velkých Losinách. Proto bych zde ráda zmínila něco málo z jeho historie.

Na místě, kde se dnes nachází losinský zámek, stála původně gotická vodní tvrz. Ta se v roce 1496 dostala do držení pánů ze Žerotína. S tímto rodem zůstalo panství spojeno více než tři století. Až vysoká zadluženost přinutila Žerotíny k prodeji statku Liechtensteinům, v jejichž rodu zámek zůstal do roku 1945.

Postupné budování a zvelebování losinského panství popisují oficiální stránky zámku takto: „*Malá vodní tvrz nemohla vyhovovat vysokým nárokům jednoho z nejbohatších moravských rodů, a proto ji po roku 1531 začal Jan ml. ze Žerotína přestavovat v honosný renesanční zámek. Objekt má půdorys písmene U a na dvorní straně trojpodlažní arkády.*

Celku dominuje šestipodlažní věž už od roku 1590 opatřena bicími hodinami. Areál obklopovala obranná zeď s vodním příkopem, k níž zevnitř přiléhaly hospodářské budovy. Jan Jáchym ze Žerotína sídlo rozšířil o dvojpodlažní barokní křídla rovněž s arkádami, jako protějšek renesanční části objektu. Ve starém traktu byla zřízena zámecká kaple, jejíž nástropní fresku vytvořil významný malíř moravského baroka Jan Kryštof Handke.“ (www.zamek-losiny.cz)

Z následující ukázky je zřejmé, že se Kaplický zajímal nejen o čarodějnické procesy, ale i historii místa, kde se tyto odehrávaly. V románu jsou obsaženy popisné pasáže losinského panství, které se shodují s jeho historickou podobou, potvrzenou v dochovaných pramenech. *„Když se koncem XVI. století na místě staré vodní tvrze stavěl losinský zámek, zapomnělo se na vězení; možná také, že stavitel nezapomněl, protože však musil stavět na půdě bažinaté bez hlubokých základů, zůstala budova nepodsklepená, a nebylo-li sklepů, nebylo ani možnosti umístit v nich vězeňské kobky. Stavitel se pokusil odstranit závadu tím, že zřídil vězení v přízemí osmiboké věže. Vznikla tu kobka dost prostorná s kulovitou klenbou a tlustými zdmi, avšak ani toto vězení nevyhovovalo, neboť dveře z něho vedly přímo na zámecké nádvoří, po němž se často rozléhal křik a pláč vězňů, což nebylo příjemné pro citlivé uši panstva. Kromě toho brzy se ukázalo, zejména v roce devětapadesátém, když se žerotínští poddaní vzbouřili, že vězení ve věži je příliš malé. Bylo tedy s největší rychlostí přikročeno k stavbě vězení prostornějšího, a to na konci rozsáhlé konírny. I tato nová budova byla zapuštěna sotva půl sáhu do země kvůli prosakující vodě, zato stěny byly silné, stropy klenuté. Kobek tam bylo celkem šest; tři měla okna na jih, dvě do zámeckého nádvoří, poslední byla temnice bez oken. Okna ovšem byla úzká, sotva půl lokte vysoká, opatřená těžkou železnou mříží s ostrými hroty, kromě toho zvenčí ještě zabeďněná, takže světlo vnikalo dovnitř jen tenkými škvírami mezi prkny.“ (KAPLICKÝ, 1963; str. 123)*

Inkviziční procesy byly temnou stránkou v historii losinského zámku. Započaly roku 1678, za správy panství hraběnky Sybilly de Galle, rozené Žerotínové, a trvaly až do její smrti. Inkviziční tribunál v čele s Františkem Jindřichem Bobligem z Edestadtu zasedal v tzv. soudním sále ve druhém patře zámku. Václav Kaplický ve svém románu popisuje soudní sál takto: *„S velkým uspokojením si prohlédl soudní komnatu i k ní přilehlou mučírnu. Žerotínové na losinském zámku byli po té stránce zařízení opravdu skvěle. Soudní síň, rozsáhlá místnost v nejvyšším patře, do níž se vcházelo z téměř stejně veliké předsíně, měla řadu oken při severní stěně, trámový strop napuštěný olejem, obrovská kachlová kamna, dva lustry o mnoha svíčkách, dlouhý stůl z dubového dřeva a tucet dubových židlí. Stěny byly*

polepeny modrými tapetami a ozdobeny řadou olejových obrazů, většinou portrétů. Tenkou dřevěnou stěnou na východní straně byla od soudní síně oddělena mučírna., bohatě vybavená vším potřebným pro katovo řemeslo. Za ní byl malý temný kumbál pro delikventy, čekající na výsledky. Aby panstvo nebylo obtěžováno pohledem na vyšetřovance, vedlo do kumbálu tajné schodiště.“ (KAPLICKÝ, 1963; str. 39 – 40)

Během patnácti let bylo na Losinách upáleno 56 obětí čarodějnické inkvizice. Procesy se z Losin rozšířily i do nedalekého Šumperka, kde jim padlo za oběť 25 lidí.

4.2.2 Hlavní postavy

Kaplického román je koncipován kolem dvou ústředních postav, inkvizitora Bobliga z Edestadtu a šumperského děkana Lautnera. Nejen děj ale i postavy jsou budovány na metodě kontrastu. *„Proti právu stojí násilí, proti poctivé práci zločinná činnost, proti dobru zlo. Proti dobrosrdečnému i zevnějškem příjemnému děkanovi Lautnerovi stojí ohyzdný a odpuzující soudce Boblig, proti Zuzanině svěžesti a kráse příšerný zjev hrbatého inkvizitorova pomocníka. Čtenář si má už od prvních stránek uvědomit dva neslučitelné pojmy: světlo a temnotu,“* uvádí Nejedlá (NEJEDLÁ, 1975; str. 149)

Na metodu kontrastu poukazuje ve své recenzi i J. Vaníček. Ten však Kaplickému přílišnou jednobarevnost postav vytýká. Spisovatel podle něj dělí hrdiny pouze na černé nebo bílé: *„Je tu obdobná metoda kupení jednoznačně negativních slov a pejorativních slovních obrátů kolem záporných postav a činů a naopak zase jazykový výběr ušlechtilých úsloví a vybraných vazeb pro tzv. kladné nebo alespoň potencionálně kladné osoby a děje. Stejně přímočará a bez složitější problematiky je psychologická motivace činů hlavních jednajících osob.“* (VANÍČEK, 1964)

Zde se Nejedlá dostává s Vaníčkem do rozporu, neboť otázku vnitřního vývoje postav shledává složitější. Autor si podle ní nevystačí jen se dvěma mezními body. Jimi totiž nevysvětlí to, že postavy se lámou, že odvolávají své názory, zrazují samy sebe. Tvrdí, že *„autor si složitost, spojenou s vnitřním vývojem postav, uvědomuje. Lze tak usuzovat podle toho, že proměnu charakteru postav spojuje s rysy, jež jsou příznačné za několik desítek let pro maloměšťáka: pohodlnictví, opatrnictví, lpění na soukromém majetku, zbabělost. Je zřejmé, že v Kladivu na čarodějnice řešil Kaplický nejen otázky „historické“, ale i otázky obecně lidské: vztah jedince k svému svědomí, k lidskému kolektivu, ke společnosti.“*

(NEJEDLÁ, 1975; str. 150) Boj trýzněného člověka se svým vlastním svědomím popisuje Kaplický například při konfrontaci mučené Marie Sattlerové s jejím manželem Kašparem: „*Boblig rychle zakročil. Vstal a nejistým krokem se přiblížil k Sattlerovi: ‚Opakuji, že máš poslední příležitost. Nechci od tebe slyšet nic než jediné slovo. Řekneš buď ano, nebo ne. Je děkan Lautner spojencem d'áblovým?‘ Sattler stiskl zuby a mlčel. ‚Ano, nebo ne?‘ Barviř neodpovídal. Tu se v úzkosti ozvala barvířka. ‚Mluv, Kašpare, proboha, mluv! Zachraň Líz! A zachraň něco pro naše syny!‘ Barviř vytřeštěnýma očima hleděl hned na soudce, hned na ženu. V hrůze si uvědomoval, že tak jako tak svůj život již ztratil a že už nikdo ho nemůže zachránit, když i vlastní žena Marie se postavila proti němu. Vydá-li však křivé svědectví, může se zbavit dalších útrap. A snad také z jeho majetku zbude něco na děti. Jen kdyby aspoň tomu d'áblu mohl věřit! ... ‚Ano,‘ přešlo konečně ono osudné slůvko přes sevřené barviřovi rty.“ (KAPLICKÝ, 1963; str. 228)*

Další zajímavou recenzi přinesl Š. Vlašín, když reagoval na článek nejmenovaného kritika, jenž románu Kaplického vytýkal domnělou schematičnost a didaktičnost následně: „*Řádění tajemného a démonického inkvizitora Bobliga je vylíčeno jedinou černou barvou, oběti jsou nakresleny bílou a růžovou.*“ (VLAŠÍN, 1975) Vlašínova odpověď nejmenovanému zněla takto: „*Záhadou zůstává, jak by si kritik představoval vylepšovat portrét vraždícího inkvizitora příměsí bílé a růžové – a jak by románu asi prospělo, kdyby jeho oběti byly pěkně povahově kropenaté. Dějiny bývají občas schematické, marno protestovat: mají své nevinné oběti ... a své zloduchy a vrahy, které nikterak nezlidští, dovedou-li se polaskat se zlatáky v truhlici nebo se psem.*“ (VLAŠÍN, 1975)

Jednou z nejsilnějších osobností v celém díle Václava Kaplického je postava děkana Kryštofa Aloise Lautnera, která je nepochybně psychologicky nejprokreslenější. V úvodní kapitole ho autor představuje jako člověka vzdělaného, moudrého a laskavého, osvíceného kněze a nebojácného muže, který se dovede těšit ze života a být dobrým přítelem i rádcem lidem kolem sebe. Všech svých vlastností využívá děkan k tomu, aby pomáhal nebohým odsouzeným. Nebojí se obětí ani nebezpečí. Svou pevnou vůlí vytváří hráz proti chamtivému soudci Bobligovi. Zprvu proti sobě stojí jako protivníci, později jako vítěz a poražený, neboť i osvícený děkan se nakonec stává jednou z posledních obětí Bobligovi z vůle a osobní zášti. „*Jestliže Lautner svou životní při s Bobligem prohrává, neznamená to porážku. Stejně tak Bobligova výhra nad Lautnerem nepředstavuje vítězství. Právě hodnoty lidských charakterů vystupují touto konfrontací v novém světle. A i ti, kdož podlehli nátlaku rozběsněné zlovůle a svým tolerováním bezpráví se podíleli na jeho šíření, váhají a zamýšlejí se nad zlem, které*

se rozrostlo jako zhoubný plevel. Patří mezi ně biskup hrabě Liechtenstein, hraběnka Žerotínová i sám kat,“ říká J. Nejedlá. (NEJEDLÁ, 1975; str. 146 – 147)

Je třeba zmínit, že Václav Kaplický nepatřil mezi spisovatele, kteří by často psali o ženských hrdinkách. V Kladivu na čarodějnice však udělal výjimku. Napsal i svou velkou ženskou postavu. Je jí děkanova kuchařka Zuzana Voglicková. *„Kaplickému se podařilo zachytit v jejím charakteru tvůrčí schopnosti prostých lidí, jejich lásku k životu a poctivé práci, hluboký a upřímný cit, vnímavost pro krásu přírody, nebojácnost a přirozený smysl pro čest. Navíc ji vykreslil jako mladou venkovskou ženu, přitažlivou a půvabnou.*“ (NEJEDLÁ, 1975; str. 148)

4.2.2.1 Životopis Kryštofa Aloise Lautnera

Kryštof Alois Lautner se narodil v Šumperku, pravděpodobně v roce 1622. Jeho otec se jmenoval Zachariáš a matka Dorota. Když mladý Kryštof vychodil šumperskou městskou školu, poslali ho rodiče do latinských škol v Olomouci, aby se začal připravovat na kněžské povolání, ke kterému od mládí tíhl. Obsazení Olomouce Švédy v roce 1642 ho přimělo město opustit. Nejprve odešel do Landshutu v Bavorsku, kde studoval morální teologii. Avšak již po půl roce odtud uprchl před švédským nebezpečím do Vídně. Tam studoval čtyři roky filozofii a práva a dosáhl titulu magistra. Další tři roky se věnoval studiu spekulativní teologie ve Štýrském Hradci. Kněžské svěcení Lautner přijal opět doma, v Olomouci v roce 1656. Zde však působil jako kaplan pouze dva roky a v roce 1658 byl v době velkého nedostatku kněží po třicetileté válce a zřejmě i díky svým schopnostem ustanoven farářem v Dolní Moravici na Rýmařovsku. Odtud v roce 1663 přešel jako farář a děkan do Osoblahy. Na přání svého přítele z mládí, barvíře Kašpara Sattlera, pozdějšího šumperského purkmistra, se v roce 1668 vrátil do rodného Šumperka. Za dvanáct let svého působení se stal ve městě obecně oblíbeným duchovním pastýřem.

Nabízí se tedy otázka, proč se právě děkan Lautner stal trnem v oku chamtivému inkvizitorovi. *„Přesný důvod Bobligovy nenávisti vůči Lautnerovi si snadno domyslíme: jistě to byly přímé i nepřímé intervence za obviněné šumperské farníky, jeho kázání, namířená proti Bobligovu řádění na žerotínských panstvích od roku 1678 a v Šumperku o rok později,*“ tvrdí Spurný. (SPURNÝ, 1993; str. 5)

Boblig nejprve podal žalobu na šumperského děkana, podloženou výpovědí obviněných, pražskému apelačnímu soudu. Jelikož se báli, aby zatčení oblíbeného kněze nezpůsobilo v Šumperku pobouření, vylákali nic netušícího Lautnera na mohelnické hody konané 18. srpna 1680, aby ho zatkli. A z čeho, že byl děkan obviněn? Především z toho, „že se spolu se svou hospodyní účastnil čarodějnických shromáždění na Petrových kamenech. Tam se jedlo a pilo, tancovali tam a prováděli nemravné orgie. ... že křtil děti ve jménu satanově, že přinášel na Petrovy kameny svaté hostie a účastníci čarodějnického shromáždění po nich šlapali a tancovali.“ (MEDEK, 1966; str. 10)

První výslechy, které probíhaly na Mírově, dopadly pro Bobliga fiaskem. „Lautner klidně popřel všechna obvinění a nezlomily ho ani následující konfrontace na Losinách a v Šumperku, i když s ním notně otrásla nesmyslná přiznání mu blízkých lidí, jako Kašpara Sattlera a jeho hospodyně Zuzany, z níž Boblig záměrně udělal korunní svědkyni,“ vypráví Spurný. (SPURNÝ, 1993; str. 6)

Konfrontace a výslechy pokračovaly bezvýsledně i po celý rok 1681 a 1682. Děkana nezdolaly ani útrapy vlhkého a studeného vězení. Boblig proto přikročil k tortuře, která začala v šumperské šatlavě 8. března 1683. „Nejprve nasadili Lautnerovi palečnice. Půl hodiny mu drtili palce na rukou. Nepřiznal se. Po dvou dnech mučení pokračovalo, tentokrát mu nasadili španělskou botu, druhý stupeň mučení, a tři čtvrtě hodiny mu drtili holenní kosti. Ani pak z něho nedostali nic jiného, než že je nevinen a stejná slova splynula z jeho úst, když ho za další dva dny natáhli na skřípec. Správně by měl být propuštěn na svobodu, to by však bylo přiznání Bobligovy porážky, takže ten musel prohlásit, že jde o zvlášť nebezpečného čarodějníka, jemuž prý dává sílu sám ďábel, ...“ pokračuje historik. (SPURNÝ, 1993; str. 6)

V polovině roku 1683 převezli děkana Lautnera z Mírova do nově zbudovaného vězení v Mohelnici. Výslechy byly stále častější. Statečný děkan se však nevzdával. Naopak. Snažil se poukazovat na značné rozpory v jednotlivých svědectvích. Dne 14. června 1684 přivezli Lautnera ke konfrontacím do šumperského vězení a zde přistoupili k jeho opětovnému mučení. Tentokrát rovnou ke třetímu stupni – natahování na skřípec. Opět bez výsledku. „Na otázku před mučením, co říká na výpovědi 36 obětí inkvizice, které proti němu svědčí, odpověděl: ‚Uznávám, že se o mně přiznali, co však o mně přiznali, nepřiznávám.‘ Byl tedy vytažen na skřípec a navíc mu na nohy zavěsili těžká závaží. To už nevydržel a po odvázání přiznal, co mu Boblig vložil do úst, ovšem hned druhý den vše odvolal a jen pohrůžka novým mučením ho přiměla k opětovnému doznání. Dva týdny trval výslech spojený

s mučením, dva týdny trval hrdinný zápas humanisticky vzdělaného a citícího kněze s pravým představitelem ďábelské pověry. I když Lautner v tomto zápase nakonec podlehl nelidským mukám, zůstal morálním vítězem,“ říká Spurný. (SPURNÝ, 1993; str. 7)

K vynesení rozsudku došlo 1. září 1685. Stálo v něm toto: „...nalezeno právem: *Že on, Kryštof Lautner, má být zbaven všech duchovních hodností a úřadů, degradován dle kanonických práv, poté předán do rukou katových a jeho tělo na popravišti veřejně a zaživa až na popel (se má) spálit, což jemu bude zcela zaslouženým trestem, jiným však k zošklivení, k varování a k příkladu.*“ (SPURNÝ – CEKOTA – KOUŘIL, 2000; str. 57)

Osm dní nato biskup rozsudek potvrdil. Dne 18. září 1685 byl děkan Kryštof Alois Lautner v mohelnickém kostele potupně degradován, poté vsazen na vozík a pod silnou stráží přivezen na popravčí místo, kde se dnes na okraji města rozkládá park. *„Koleska se zastavila blízko hranice. V prázdném prostoru stál losinský mistr Jokl, mohelnický purkmistr a celé justiční kolegium, v popředí všech pan Boblig z Edelstadtu. Pacholci shodili odsouzence z káry, potom mu pomáhali po několika stupních nahoru na hranici. Tam ho pevně provazy přivázali ke sloupu. Postavili ho tak, že se obličejem díval k severu. Jak jim byl za to vděčen! Jen letmý pohled vrhl na moře zvědavců, ale pak se zahleděl k horám, pod nimiž někde v dálce leží jeho rodné město Šumperk.“* (KAPLICKÝ, 1963; str. 332) Na 20 000 lidí přihlíželo hrůznému divadlu. Kat sice Latnerovi přivázel pod krk pytlík se střelným prachem, aby se dlouho netrápil, *„avšak jeho zapálení nemělo žádný účinek a tak byl upálen zaživa.“* (SPURNÝ, 1993; str. 7)

V roce 2000 byla v Šumperku odhalena bronzová pamětní deska věnovaná Kryštofu Aloisi Lautnerovi. Slavnostní událost byla zároveň rehabilitací upáleného kněze a děkana. Odhalením desky věnované šumperskou římsko-katolickou farností, také vyvrcholila práce komise historiků, ustavené pro přešetření Lautnerova případu. *„Kryštof Alois Lautner, kněz čistého srdce i života, náleží jako svědek víry k lidem velkého ducha, opravdu svobodným a plným Boha,“* uvedl u této příležitosti olomoucký arcibiskup Jan Graubner. (KREJČÍ, 2002; str. 8)

4.2.2.2 Životopis Františka Jindřicha Bobliga

František Jindřich Boblig se narodil ve Slezsku v dnešních Zlatých Horách pravděpodobně v letech 1611 - 1612. Pocházel původně z měšťanské rodiny. Jeho otec Jiří

studoval na vídeňské univerzitě a stal se v rodných Zlatých Horách purkmistrem. V lednu 1591 byl povýšen do šlechtického stavu s přídomkem „z Edelstadtu“.

František Jindřich studoval práva, pravděpodobně také ve Vídni, avšak nedosáhl doktorátu a byl pouze kandidátem kanonického a světského práva. To mu ovšem stačilo k tomu, aby mohl vykonávat funkci soudce či advokáta. Při svém nástupu na losinském zámku uvedl, že má více jak čtyřicetiletou praxi. Z toho můžeme usuzovat, že se zapojil do slezských inkvizičních procesů v niském knížectví kolem roku 1638. Možná právě touha po snadném zbohatnutí z majetku odsouzených obětí byla příčinou, proč studium práv nedokončil a věnoval se raději tomuto krvavému řemeslu. Jeho kariéra ve Slezsku zřejmě vrcholila ve vlně procesů let 1651 – 1652. Poté se Boblig přestěhoval ze Slezska do Olomouce, kde se živil jako advokát. To mu však nevynášelo tolik, kolik si představoval a tak velmi ochotně přijal pozvání na losinský zámek, které podmínil náležitou odměnou. Ze šetrné hraběnky de Galle vymámil pro začátek stravu a pohodlný byt pro sebe a svého sluhu a denní honorář jeden a půl tolaru, později zvýšený na tolary tři. Zato hraběnce zaručil zřízení inkvizičního soudu pro žerotínská panství. *„Od počátku nebyla hybnou pákou procesů, jejichž dějištěm se stal od léta 1678 velkolosinský zámek, pouze hloupá pověra spojená s fanatismem, ale zřítelnost a touha po seberealizaci v podobě neomezené moci nad druhými lidmi za pomoci pokřiveného práva,“* říká historik František Spurný. (SPURNÝ – CEKOTA – KOUŘIL, 2000; str. 12)

Zatímco Spurný se důsledně drží faktů a nechce spekulovat o Bobligových úchylných, spisovatelka Marie Procházková, autorka dramatu *Ďábel proti Bohu*, připisuje Bobligovi i autorství četných čarodějnických modliteb, nalezených v soudních spisech, jež podle ní vypovídají jasně. *„V modlitbách se vyskytuje množství oplzlých slov a vulgarismů. Velmi často je zmiňováno ženské i mužské přirození s návrhy a popisem soulože všeho druhu,“* uvádí Procházková. *Boblig byl podle ní silně psychicky narušenou osobností. „Sexualita sehrávala v jeho konání důležitou roli. Nejen v modlitbách, ale i v zápisech z výslechů kladl nápadný důraz na vulgární vyjádření sexuality,“* tvrdí dramatička. *„Přičteme-li k tomu ještě nadměrné používání tortury, vyjde nám sadistická osobnost s množstvím sexuálních úchylek: od sodomie až k homosexuálním tendencím,“* míní Procházková. (KREJČÍ, 2002; str. 8) Tento popis Bobligovi zjevně pokřivené osobnosti podtrhuje Václav Kaplický ve svém románu líčením jeho odpudivého zevnějšku. *„Teprve nyní se objevila celá jeho postava v plné obludnosti. Starý, dost sešlý muž s vypouklým břichem, jako by byl těhotný. Avšak celá figura nepůsobila tak odporně jako jeho hlava. Lautnerovi připomínala hlavu pštrosa. Lebka holá, jen*

nad ušima trochu vlasů, spíš chlupů, baňatý zarudlý nos, zapadlé nazelenalé oči, nad nimi mohutné černé obočí jako dva kartáčky. Ošklivé, otlemené pysky. Obnošený kabát, obnošené kalhoty i střevíce, které již dávno nepoznaly kartáče. Tohle že je ten pověstný inkvizitor, který má na svědomí stovky lidských životů? Vždyť vypadá jako vyžilý stařec, který by už měl myslit na poslední věci člověka. Jeho čas již přešel.“ (KAPLICKÝ, 1963; str. 51)

Bobligovým nejbližším pomocníkem na losinském panství byl kat, popravčí mistr Jakub Hay, obecně zvaný mistr Jokl. Ten na inkvizitorův příkaz měnil pomocí svého nářadí myslící lidi v třesoucí se trosky, podrobující se nakonec dobrovolně kruté smrti na hranici, v níž viděli spásný konec hrozného utrpení. Soucitu ani milosti se od Bobliga nikdo nedočkal. Z toho jasně vyplývá, že *„byl člověkem bez svědomí. Zástupy nevinných, které nahnal z mučírén na popraviště, ho nijak netrápily. Nezabýval se jimi, protože měl zájem o radovánky a bezstarostný život, kterého si užíval dosytnosti.*“ (TOUFAR, 2006; str. 244)

Bobligovo působení na losinském zámku ukončila až nespokojnost nových pánů Maxmiliána a Jáchyma ze Žerotína, kterým se nelíbil značný odliv peněz z jejich pokladny, zapříčiněný odchodem lidí z panství. Vyděšení lidé hromadně opouštěli své domovy kvůli strachu o svůj život. V důsledku toho *„práce losinského i šumperského inkvizičního tribunálu ke všeobecné úlevě skončila. Bobligovi, zlému a podlému starci, trápenému vytrvale pakostníci, bylo tehdy osmdesát let.*“ (ŠINDELÁŘ, 1986; str. 210) Jeho život však zdaleka nebyl u konce: *„...nenávistný a mstivý Boblig se odstěhoval do Olomouce, kde se dožil vysokého věku v dostatku a v poklidném nic nedělání, zajištěn dostatečným majetkem, který získal oficiálně i který mu uvízl za jeho špinavými nehty z pozůstalosti jeho nevinných obětí. ... Přitom se však stačil ještě jednou oženit.*“ (TOUFAR, 2006; str. 244)

František Jindřich Boblig z Edelstadtu, obávaný inkvizitor a lidská zrůda, zemřel dne 27. ledna 1698 ve věku 87 let. On sám se dožil požehnaného věku, to samé však nedopřál desítkám svých nebohých obětí.

4.3 Filmové zpracování

Podle veleúspěšného románu Václava Kaplického *Kladivo na čarodějnice* natočil v roce 1969 významný český režisér Otakar Vávra stejnojmenný film. Úspěch filmu byl dán nejen dokonalým zpracováním dobových scén, kterým na autentičnosti dodávala

dramatická hudba z dílny českého barokního skladatele Adama Michny z Otradovic, ale i skvělým výběrem všech hereckých protagonistů. Postavy hlavních hrdinů si ve filmu zahráli Elo Romančík (Kryštof Alois Lautner) a Vladimír Šmeral (František Jindřich Boblig z Edelstadtu). Hlavní ženskou hrdinku Zuzanu Voglickovou pak ztvárnila herečka Soňa Valentová. I v dalších rolích se představili osobnosti naší kinematografie jako: Josef Kemr, Jiřina Štěpničková, Marie Nademlejnská, Lola Skrbková, Miriam Kantorková, Jaroslava Obermaierová, Jiří Holý, Eduard Cupák a Václav Lohniský.

Na přípravě filmu, stejně jako tomu bylo i u románu, se velkou měrou podílel šumperský historik František Špurný. Na svou spolupráci s významným českým režisérem vzpomíná takto: „*Tentokrát to bylo jiné než práce s panem Kaplickým. Otakar Vávra chtěl jít až na dřevě tehdejší doby, podchytit detailně psychiku. Přitom se odchyloval od historických realit. Těch nesouhlasných momentů bylo mnohem víc, než při práci na Kaplického knize. Kdyby někdo poslouchal naše debaty, musel by dojít k závěru, že jsme nepřáteli na život a na smrt, přemítá Špurný. Vávra zpracoval historickou látku naprosto dokonale. Strhující film se stal kulturní událostí roku 1969. Viděl jsem dílo ještě v předpremiéře a zasáhlo mě naplno. Takovými filmy se stávají režiséři nesmrtelnými, říká Špurný.*“ (HANÝŠ, 2004)

Také Vávra na film rád vzpomíná v knize Podivný život režiséra. „*Film byl skutečně úderný, byl to můj poslední nejlepší film. Ale politickým orgánům přece jen připomněl politické procesy, a proto se nesměl promítat ve středu Prahy. Diváci ale za ním jezdili autobusy na pražskou periferii i do okolních vesnic, takže v období premiéry dosáhl půldruhého milionu návštěvníků.*“ (VÁVRA, 1996; str. 261)

A jak na film reagoval sám autor literární předlohy Václav Kaplický? „*Kaplický nebyl s výsledkem spokojen, jakkoli uznával specifické kvality snímku. Erotické momenty ve filmu mu připadaly samoúčelné. Když se při premiéře hned na začátku filmu zjevily ty zadky nahých ženských, nevěřil jsem vlastním očím,*“ říkal Kaplický. (KAPLICKÝ, 2010; str. 163 – doslov)

Na tehdejší dobu šlo o zpracování velmi autentické. Ze vzpomínek své babičky vím, že některé scény, především ty z tortury, byly tak drastické a psychologicky vyhocené, že při jejich promítání lidé v kině omdlávali. Musím přiznat, že ani mně některé úseky nedělali dobře, a to žijeme v době, kdy násilí ve filmech je téměř samozřejmostí.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala významnému českému spisovateli, národnímu umělci Václavu Kaplickému a jeho nejznámějšímu historickému románu *Kladivo na čarodějnice*.

Celou práci jsem rozčlenila do čtyř kapitol a několika podkapitol. V první kapitole jsem se zaměřila na pojem historický román. Uvedla jsem obecnou charakteristiku tohoto žánru, dále jej rozčlenila podle genologických kategorií a nakonec představila nejznámější české autory 20. století.

V další části své práce jsem se soustředila na osobu Václava Kaplického. Nejprve jsem uvedla autorův životopis, který jsem proložila jeho vzpomínkami z knihy *Hrst vzpomínek z mládí*, čímž odpadla obvyklá strohost životopisu a tento, podle mne, získal ještě více na zajímavosti. Následně jsem se zaměřila na Kaplického rozsáhlou literární tvorbu.

Tématem třetí kapitoly jsou čarodějnické procesy. Na úvod jsem zmínila jejich dlouhou historii, která sahá až do dob starověku. Poté jsem přešla k latinskému spisu *Malleus Maleficarum*, vydanému v roce 1486 dominikánem Jindřichem Institorisem-Kramerem, který sloužil jako základní příručka k pronásledování čarodějnic a byl hojně využíván inkvizitory. Nakonec jsem přiblížila hrůzný průběh těchto procesů.

Největší pozornost jsem věnovala samotnému románu *Kladivo na čarodějnice*. Zprvu jsem uvedla zajímavé okolnosti, jež autora vedly k napsání tohoto významného historického románu. Hlubším rozbořením dvou hlavních postav jsem se snažila analyzovat profily obou osobností a přiblížit tak důvody jejich jednání. V závěru kapitoly jsem se věnovala filmovému zpracování románu.

Má bakalářská práce mi umožnila hlouběji nahlédnout do života významného českého spisovatele Václava Kaplického. Díky jeho románu jsem získala hlubší povědomí o životě v 17. století a kniha mi dala nahlédnout pod pokličku obludných čarodějnických procesů, které si na severu Moravy vyžádali desítky nevinných životů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní publikace:

DAVIDOVÁ, K. *Unikátní encyklopedie na pokračování: Velké Losiny*. Plzeň: Fraus, 2002. ISBN 80-7238-191-1.

DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945 – 1965*. Praha: Československý spisovatel, 1987. ISBN není dostupné.

JANOŮŠEK, P. *Dějiny české literatury 1945-1989. III, 1958-1969*. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020015839.

JANOŮŠEK, P. *Dějiny české literatury 1945-1989. IV, 1969-1989*. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020016317.

KAPLICKÝ, V. *Hrst vzpomínek z dospělosti*. Praha: Národní archiv, 2010. ISBN 978-8086712-84-0.

KAPLICKÝ, V. *Hrst vzpomínek z mládí*. Praha: Československý spisovatel, 1988. ISBN není dostupné.

KAPLICKÝ, V. *Kladivo na čarodějnice*. Praha: Československý spisovatel, 1963. ISBN není dostupné.

KOČÍ, J. *Čarodějnické procesy: z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. - 18. století*. Praha: Horizont, 1973. ISBN není dostupné.

MOCNÁ, D. – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

MRÁČEK, P. K. *Upalování čarodějnic a inkvizice: mýtus a skutečnost*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2006. ISBN 80-7266-229-5.

NEJEDLÁ, J. *Václav Kaplický: vypravěč příběhů z nedávné a dávné minulosti*. Praha: Československý spisovatel, 1975. ISBN není dostupné.

NEUBAUEROVÁ, M – POLÁCH, D. *Zpráva o nevíře: o historii čarodějnických procesů Slezska a severozápadní Moravy*. Šumperk: Jeseníky - Sdružení cestovního ruchu, 2010. ISBN 978-80-904386-1-3.

PAVELKA, J – POSPÍŠIL, I. *Slovník epoch, směrů, skupin a manifestů*. Brno: Georgetown, 1993. ISBN 80-901604-0-9.

SPURNÝ, F. – CEKOTA, V. – KOUŘIL, M. *Šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů*. Šumperk: Městský úřad, 2000. ISBN není dostupné.

ŠINDELÁŘ, B. *Hon na čarodějnice: západní a střední Evropa v 16. – 17. století*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. ISBN není dostupné.

TOUFAR, P. *Kruté příběhy z české historie II*. Brno: MOBA, 2006. ISBN 80-243-2477-6.

VÁVRA, O. *Podivný život režiséra: obrazy vzpomínek*. Praha: Prostor, 1996. ISBN 80-85190-42-7.

Články z časopisů:

BALAJKA, B. Kaplického historický román o triumfu zvůle a násilí. *Literární noviny*, ročník XIII., číslo 14 (4. dubna 1964), str. 5.

HANÝŠ, R. Čarodějnice po celý život: František Spurný vzpomíná, jak spolupracoval s Václavem Kaplickým a Otakarem Vávrou. *Mladá fronta Dnes*, ročník 15, číslo 165 (17. července 2004). ISSN 1210-1168.

HRZALOVÁ, H. Dílo Václava Kaplického. *Práce*, 8. 10. 1982.

KREJČÍ, V. Záminkou k rozpoutání teroru byla pověra. *Olomoucký den*, ročník 13, číslo 141 (18. 06. 2002).

KREJČÍ, V. Dábel proti Bohu ukazuje bolavé místo historie. *Hanácký a středomoravský den*, ročník 12, číslo 219 (19. září 2001), str. 11. ISSN 1212-3625.

MEDEK, V. „Čarodějnický děkan“ Kryštof Alois Lautner. *Severní Morava 13*, 1966. ISSN 0231-6323.

ROJČÍKOVÁ, K. Čarodějnické procesy na Moravě do roku 1648. *Časopis matice moravské* 120, 2001. ISSN 0323-052X.

RUSINSKÝ, M. Pokus o drama. *Severní Morava 38*, 1979. ISSN 0231-6323.

SPURNÝ, F. „Čarodějnický děkan“ Kryštof Alois Lautner. *Vlastivědné zajímavosti* 246, 1993.

VANÍČEK, J. Přitažlivost dějinných událostí. *Plamen* 1964, číslo 3.

VLAŠÍN, Š. Epik bojů za spravedlnost. *Tvorba*, 1975, číslo 36.

Elektronické zdroje:

Genologie – Wikipedie [online]. [cit. 14. 03. 2012]. Dostupné z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Genologie>>.

Historiografie – Wikipedie [online]. [cit. 27. 05. 2012]. Dostupné z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Historiografie>>.

Jáhen – Wikipedie [online]. [cit. 26. 05. 2012] Dostupné z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1hen>>.

Oficiální stránky zámku Velké Losiny – Historie [online]. Poslední revize 9. 5. 2012 [cit. 18. 5. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.zamek-losiny.cz/hlavni-menu/historie/>>.

ÚČL AV ČR. *Václav Kaplický* [online]. c1995, poslední revize 31. 12. 2007 [cit. 12. 04. 2012]. Slovník české literatury po roce 1945. Dostupné z WWW:
<<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=502&hl=V%C3%A1clav+Kaplick%C3%BD+>>.

Václav Kaplický – Wikipedie [online]. [cit. 16. 03. 2012]. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Kaplick%C3%BD>.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1 - zámek Velké Losiny

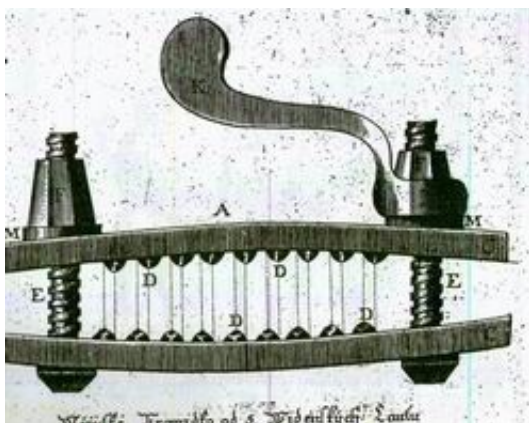

Erb rodu Žerotínů

Erb rodu Liechtensteinů

PŘÍLOHA 2 - Mučicí nástroje

Obrázek č. 1

Palečnice

Obrázek č. 2

Pálení boků při natahování na žebříku

Obrázek č. 3

Nasazení španělské boty

PŘÍLOHA 3 - Seznam obětí čarodějnických procesů na panství Žerotínů

Dorota Davidová z Vernířovic	24. 5. 1679 nalezena mrtvá ve vězení
Marina Schuchová z Vernířovic	upálena 7. 8. 1679
Dorota Gröerová z Vernířovic	upálena 7. 8. 1679
Marie Züllichová z Vikýřovic	upálena 7. 8. 1679
Zuzana Stubenvolová z Losin	st'ata a spálena 5. 4. 1680

Obrázky stažené z: *Jak dřívější soudy trestaly zbojníky a loupežníky* [online]. [cit. 15. 05. 2012]. Dostupné z WWW: < <http://ilcik.cz/tradice/zbojnici/tresty.htm> >.

Anežka Koppová z Losin	st'ata a spálena 5. 4. 1680
Marie Petrová z Třemešku	st'ata a spálena 5. 4. 1680
Anna Föbelová z Klepáčova	st'ata a spálena 5. 4. 1680
Barbora Kühnelová z Rejhotic	st'ata a spálena 5. 4. 1680
Dorota Biedermannová z Losin	upálena 5. 9. 1680
Barbora Göttlicherová z Losin	upálena 5. 9. 1680
Kateřina Rabowská z Losin	upálena 5. 9. 1680
Barbora Kranichelová z Losin	zemřela v mučírňe 14. 11. 1680
Hanuš Stubenvoll z Losin	upálen 10. 7. 1681
Barbora Drechslerová z Losin	upálena 10. 7. 1681
Anna Richterová z Pustých Žibřidovic	upálena 10. 7. 1681
Barbora Rotterová z Losin	upálena 10. 7. 1681
Hanuš Axmann ze Sobotína	upálen 4. 5. 1682
Markéta Prokelová z Vernířovic	upálena 4. 5. 1682
Barbora Bartelová z Rapotína	upálena 4. 5. 1682
Dorota Rotterová z Pustých Žibřidovic	upálena 4. 5. 1682
Šimon Friedrich z Losin	st'at v roce 1682
Růžena Schnaubelová z Bukovic	st'ata 18. 11. 1683
Dorota Axmannová ze Sobotína	upálena 18. 11. 1683
Kristýna Ottová z Vernířovic	upálena 18. 11. 1683
Alžběta Moserová z Losin	upálena 18. 11. 1683
Růžena Biedermannová z Losin	upálena 18. 11. 1683
Kristýna Friedrichová z Rapotína	st'ata a spálena 16. 11. 1864
Eva Kruschová z Rapotína	upálena 15. 10. 1685
Helena Köhlerová z Rapotína	upálena 15. 10. 1685
Kateřina Winterová z Rapotína	upálena 15. 10. 1685

Anna Höhlová z Rapotína	st'ata 9. 5. 1686
Anna Bartelová z Horního Bohdíkova	st'ata 9. 5. 1686
Valentin Klapper z Horního Bohdíkova	st'at 9. 5. 1686
Uršula Klugová z Rapotína	st'ata 9. 5. 1686
Uršula Braunerová z Losin	oběšena a spálena asi v listopadu 1686
Barbora Haunschildová z Losin	oběšena a spálena asi v listopadu 1686
Barbora Scharfová z Losin	oběšena a spálena asi v listopadu 1686
Uršula Kolbová z Petrovic	oběšena a spálena asi v listopadu 1686
Marina Drechslová z Losin	upálena asi v červenci 1687
Kateřina Friedrichová z Losin	upálena asi v červenci 1687
Kristýna Kristová z Rejhotic	upálena asi v červenci 1687
Mates Göttlicher z Pustých Žibřidovic	upálena asi v červenci 1687
Kristýna Köhlerová z Rejhotic	kat ji uškrtil a spálil v lednu 1688
Bedřich Peltz z Rejhotic	kat ho uškrtil a spálil v lednu 1688
Hanuš Breyer z Rejhotic	kat ho uškrtil a spálil v lednu 1688
Hanuš Göttlicher z Pustých Žibřidovic	kat ho uškrtil a spálil 28. 2. 1689
Kateřina Koppová z Losin	kat ji uškrtil a spálil 28. 2. 1689
Sibyla Köhlerová z Vikýřovic	kat ji uškrtil a spálil 28. 2. 1689
Kateřina Jackwertová, asi z Rejhotic	kat ji uškrtil a spálil 28. 2. 1689
Eva Bittnerová z Losin	kat ji uškrtil a spálil 28. 2. 1691
Martin Hamp, bydliště neznámé	zemřel v katovně v roce 1694
Bartel Klapperová, bydliště neznámé	zemřela v katovně v roce 1694
Bedřich Jackwert z Losin	zemřel ve vězení mezi léty 1701 - 1710
Barbora Axmannová z Petrovic	zemřela ve vězení mezi léty 1701 - 1710
Marina Müllerová z Petrovic	zemřela ve vězení mezi léty 1701 - 1710

PŘÍLOHA 4 - Seznam obětí čarodějnických procesů v Šumperku

Marie Sattlerová	popravena 7. 12. 1682
Zuzana Voglicková	popravena 7. 12. 1682
Alžběta Sattlerová	popravena 2. 8. 1683
Marie Peschkeová	popravena 2. 8. 1683
Kašpar Sattler	popraven 2. 8. 1683

Jan Přerovský	popraven 14. 4. 1684
Ester Rohnerová	popravena 14. 4. 1684
Magdalena Peschkulinová	popravena 14. 4. 1684
Anna Welzelová	popravena 14. 4. 1684
Eva Umblaufová z Frankštátu	uškrvena ve vězení v roce 1684
Bedřich Winter, perníkář	popraven 22. 3. 1685
Kristína Reinholdová	popravena 22. 3. 1685
Dorota Hutterová	popravena 22. 3. 1685
Marie Felixová	popravena po červnu 1685
Anna Weillemannová	popravena po červnu 1685
Eva Gärtnerová	popravena po červnu 1685
Anna Kranichlová	popravena po červnu 1685
Salomena Kurtzová	popravena po červnu 1685
Dorota Partschová	popravena po červnu 1685
Alois Kryštof Lautner	upálen zaživa 18. 9. 1685
Jindřich Bittner	popraven po červnu 1892
Anna Rollepatzová	popravena po červnu 1892
Salomena Sattlerová	popravena po červnu 1892
Marie Ottová	popravena po červnu 1892
Jindřich Peschke	zemřel ve vězení v roce 1896

PŘÍLOHA 5 - Ukázka z jídelníčku inkviziční komise

12. prosince 1679

snídaně: pečení ptáci, klobásy, hovězí

oběd: hovězí s křenem, skopové, vepřové se zelím, klobása, zajíc

večeře: telecí hrud', osm kvičal

13. prosince 1679

oběd: jako předchozího dne

večeře: kapoun, skopové s kapustou

14. prosince 1679

oběd: hovězí, kapoun s rýží, zajíc, skopová pečeně, šest ptáků, vepřové s dýní

večeře: dvě slepice, sedm velkých ptáků, plněné zelí

15. prosince 1679

oběd: jako předchozího dne

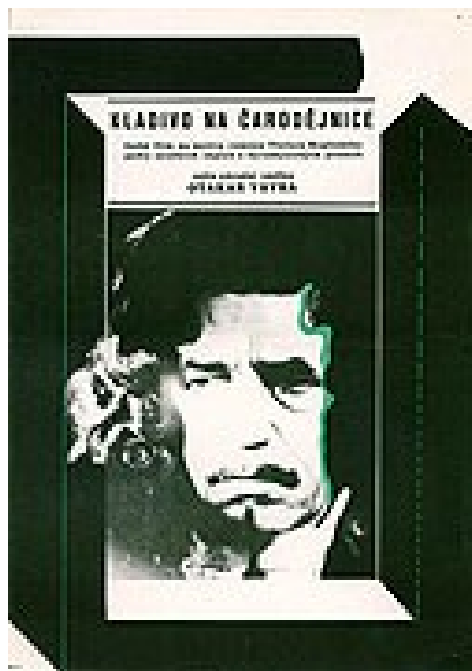
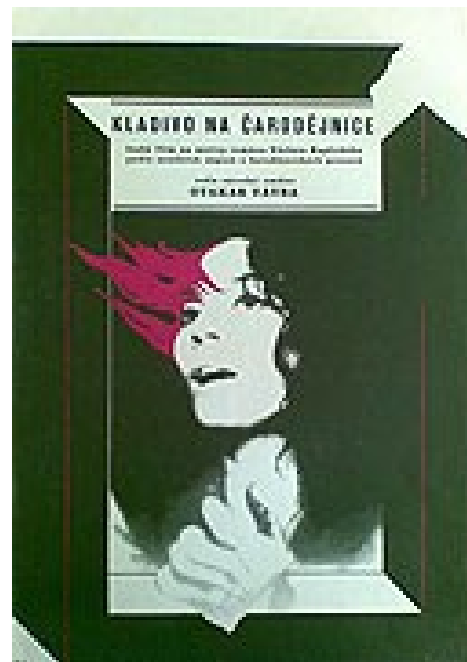
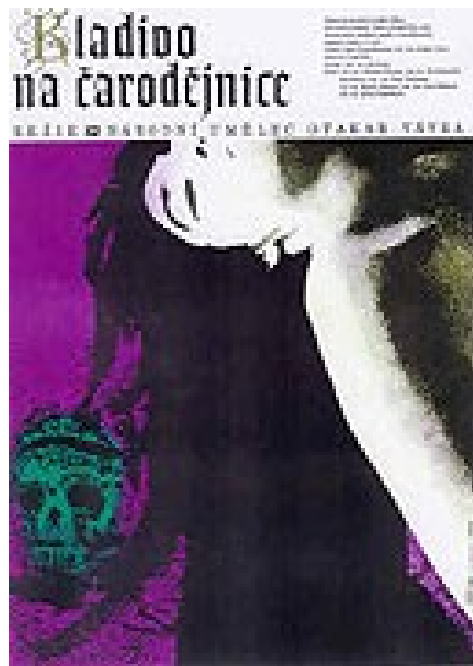
večeře: čtyři kapři, dvě štiky

16. prosince 1679

oběd: jako 12. prosince

večeře: kapr, čtyři štiky, vejce a plněné zelí

PŘÍLOHA 6 - Plakáty k filmu Kladivo na čarodějnice

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lucie Kordová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Čarodějnické procesy a román Václava Kaplického Kladivo na čarodějnice
Název v angličtině:	The witch trials and Václav Kaplický's novel the Witches hammer
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na českého spisovatele Václava Kaplického a jeho nejvýznamnější historický román Kladivo na čarodějnice. První část se zabývá obecnou charakteristikou historického románu a jeho členěním. Dále práce popisuje život a literární tvorbu Václava Kaplického, významného autora 20. století. Následuje kapitola líčící čarodějnické procesy – především jejich historii a průběh. Hlavní pozornost je pak věnována analýze románu Kladivo na čarodějnice.
Klíčová slova:	Václav Kaplický – Kladivo na čarodějnice – historický román – čarodějnické procesy – Kryštof Alois Lautner – František Jindřich Boblig
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis is focused on the Czech writer Václav Kaplický and his most important historical novel The Hammer of Witches. The first part deals with general characteristics of the historical novel and its classification. Further work describes the life and literary work of Václav Kaplický, significant author of the 20th century. The following chapter describes the witch trials - especially their history and process. The main attention is paid to the analysis of the novel The Hammer of Witches.
Klíčová slova v angličtině:	Václav Kaplický - The Hammer of Witches - historical novel -

	witch trials - Kryštof Alois Lautner - František Jindřich Boblig
Přílohy vázané v práci:	<ol style="list-style-type: none">1. Zámek Velké Losiny2. Mučicí nástroje3. Seznam obětí čarodějnických procesů na panství Žerotínů4. Seznam obětí čarodějnických procesů v Šumperku5. Ukázka z jídelníčku inkviziční komise6. Plakáty k filmu Kladivo na čarodějnice
Rozsah práce:	46 stran
Jazyk práce:	Čeština